

A magyar információs társadalom fejlődésének tanulságai, a közeljövő kihívásai

Információs Társadalom- és Trendkutatásért Alapítvány
2009

A program a Miniszterelnöki Hivatal támogatásával, az
eMagyarország Program keretében valósult meg.

Tartalomjegyzék

I. A magyar információs társadalom fejlesztésének deficitjei	3
II. Az információs társadalom politikája Magyarországon.....	10
1. 1994-2000: az információs társadalom háttérbe szorulása.....	10
2. 2000- 2002: az első elfogadott információs társadalom stratégia	11
3. 2002- 2006 az Informatikai és Hírközlési Minisztérium felállítása.....	12
4. 2006-tól napjainkig: a kormányzat kivonulása a területről	13
5. Az információs politika összefoglalása és értékelése.....	14
III. Az információs társadalom fejlesztésének legújabb kihívásai	15
1. Az Európai Unió törekvései	15
Az i2010 stratégia értékelése	16
2. Az e-Befogadás politika előretörése	22
3. Az információs társadalom politikák nemzetközi tapasztalatai.....	25
Információtechnológia gyorsan változó időkben.....	25
IV. A magyar információs társadalom fejlettsége európai összehasonlításban	31
1. A szélessáv életminőséget meghatározó szerepe.....	33
2. A digitális megosztottság legjellemzőbb dimenziói	37
Életkor	38
Iskolai végzettség	40
Anyagi helyzet	43
Földrajzi, települési megosztottság.....	43
A gyermekek meghatározó szerepe	45
3. Befogadó e-közigazgatás.....	46
4. Digitális írástudás	48
V. Magyar információs társadalom politika: sorvezető a tervezéshez, tézisek a megalapozáshoz	52
1. Visszatekintés: a korábbi magyar programok tanulságai.....	52
2. Előrettekintés: szempontok és irányelvek az információs társadalom stratégiai-politikai kezeléséhez 2010 után	57
1. Diszkurzív jövőkép-alkotás.....	57
2. Lehetséges beavatkozások pool-ja	58
3. Kombinált elv: Ezer apró sikeres lépés és megaprojektek.....	58
4. Kormányzati prioritás, „arc”, szupertárca és munkamegosztás	59
5. Információpolitikai rendszerszint felépítése és azonnali mozgásba hozása.....	60
6. Tudás-infrastruktúra	60
7. „Szövetségi politika”	61

I. A magyar információs társadalom fejlesztésének deficitjei

Magyarország évek óta nem rendelkezik előremutató információtársadalom-politikával, olyan emblemikus politikussal, döntéshozóval és intézménnyel sem, amelyik horizontális szinten képviselné, megtestesítené az információs társadalom fejlesztésének programját.

Ebben az értelemben Magyarország információs társadalma többnyire csak az Európai Uniót hol jól – például e-közigazgatás, e-befogadás –, hol rosszul követi, másolja. Mindig is hiányzott a kormányzati tudatosság ezen a téren, soha nem szerepelt a modern IKT infrastruktúrára támaszkodó tudástársadalom kiépítése a prioritások között. Félmondatokból, félprogramokból építettük, foltozgattuk a hazai tudástársadalmat, mindig is hiányzott a bátorság, az eltökéltség, hogy e területbe érdemes hosszútávon befektetni. Mára az el nem végzett feladatok, a félig megvalósított programok oly mértékben felhalmozódtak, hogy nehéz helyzetben van az, aki el tudná dönteni, hol is kezdjük a lemaradás felszámolását. Újra igazgá válik az elvesztett patkószegek története, miszerint egy ilyen kicsi hiba miatt akár csatát is veszthetünk. Ilyen patkószeg volt az évekkel ezelőtt megfogalmazott nyírségi optikai hálózat-fejlesztés, a csereháti WiFi hálózat és IT-mentor kezdeményezés, vagy napjainkban a tanulói laptop program, a digitális tábla vagy a TITÁN program, stb. Az elszalasztott lehetőségek mögött sok esetben az a **téves nézőpont** húzódik meg, hogy a döntéshozók szemében ezek a projekt-ötletek önmagukban információs társadalmi, vagy még rosszabb esetben egy-egy informatikai cég, cégcsoport érdekeit képviselő programok voltak. Nem veszik észre, hogy ezek mögött időspolitika, digitális írástudás fejlesztés, környezetvédelem, szociálpolitika, kulturális értékteremtés, készségfejlesztés, stb. jelenik meg. Politikai programokban igen gazdagok vagyunk, aminek sajnós az az egyik nagyon káros következménye, hogy eddig soha nem volt látható, hogy ezek összessége milyen irányba is akarja terelni az országot?

Az első nemzeti fejlesztési tervben nagyon helyeselhető módon, kiemelt prioritás volt a humántőke fejlesztése, de vélhetően soha annyi varrónőt nem képeztek Magyarországon, mint akkor. A politikai látómező addig elért, hogy foglalkoztatási, képzési programokat kell indítani, de ki volt az a döntéshozó, véleményvezér, politikus, aki azt mondta volna, hogy az elhelyezkedést néhány év múlva olyan képességek fogják meghatározni, ami a digitális

írástudás, a számolás, írás-olvasás, a szövegértés, a szociális és kommunikációs kompetenciák, a technológiai újítások iránti nyitottság? 2007-ben az EU27 országokban a munkavállalók körülbelül 60 százalékának szüksége volt valamilyen IKT eszközre a munkájához. Azaz a számítógéphasználat egy minimálisan elvárt tudás, egy belépőjegy a munkaerőpiacra, viszont ilyen üzenetek hiányában persze mindenkinek a varrónő-képzés jutott az eszébe.

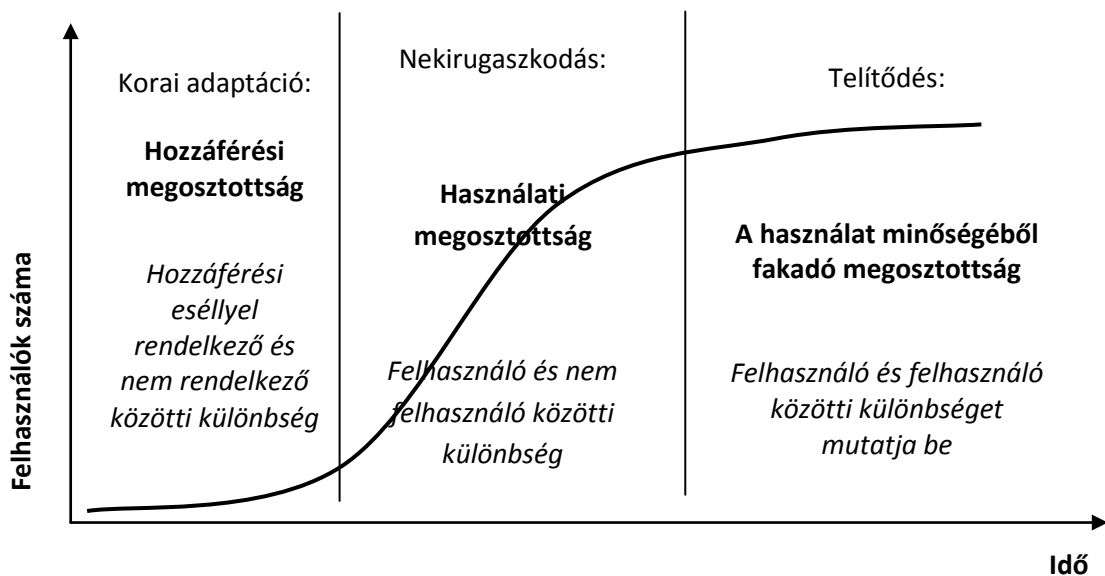
Az információs társadalom fejlesztésének érdekében megfogalmazott, elindított politikai programok, akciók hatása e két tényező – a bátor, előremutató politikai szándékok és az egyértelmű üzenetek – hiánya miatt nehezen értékelhető. Ráadásul a programok a legkritikább esetben indultak úgy, hogy azok rögzítették volna a kiinduló állapotot, és ehhez képest megfogalmazták volna az elérendő célokat, így évekkel később a hatás és hatásosság vizsgálata, bemutatása kellőképpen ködös lehet.

Kétségtelenül van fejlődés a hazai információs társadalomban, de sok esetben úgy érezzük, ez rossz ütemű, rossz ritmusú. Meglátásunk szerint, a gondok egy részét abban is látni kell, hogy az információs társadalom fejlődésének bizonyos szakaszaiban vannak kötelezően elvégzendő feladatok: van, amikor az infrastruktúrát kell fejleszteni, van, amikor az árakat kell letörni, van, amikor az oktatásra és motiváció növelésére kell a hangsúlyt helyezni. Ha ezeket a feladatokat az adott kihívásoknak nem megfelelően végezzük el, akkor az el nem, vagy csak félig-meddig elvégzett feladatok feltorlódhatnak, mint ahogy napjainkban is ezt tapasztaljuk: egyszerre kell kezelni a digitális írástudás fejlesztését, bizonyos társadalmi csoportok IKT hozzáféréseinek javítását, infrastruktúra modernizációját, stb.

Annak érdekében, hogy az IKT eszközök társadalmi elterjedésének és használatának folyamatát megértsük, a társadalomtudományokban gyakran használt diffúziós modellt hívhatjuk segítségül. Az innovációk elterjedésének sematikusán három szakaszát különböztethetjük meg, amihez azonnal hozzá is rendelhetjük az IKT eszközök elterjedésének egyenetlenségéből fakadó különböző típusú digitális megosztottságokat. Ennek eredményeképpen a következő digitális megosztottsági típusokhoz jutottunk:

1. a hozzáférési megosztottság a diffúzió korai adaptációs szakaszára jellemző (korai digitális megosztottság),
2. a használati megosztottság a nekirugaszkodás szakaszában jellemző (elsődleges digitális megosztottság), míg
3. a használat minőségéből fakadó megosztottság a telítődés szakaszára jellemző (másodlagos digitális megosztottság) egyenlőtlenséget mutatja be.

A digitális megosztottság értelmezési kerete

Forrás: Molnár Szilárd (2002): A digitális megosztottság értelmezési kerete. Innen: Információs Társadalom, 2002. 4. szám, 82-101. old.

Ennek megfelelően a három szakaszban az adatok háromféle csoportját vehetjük figyelembe: (1) a hozzáférés, ellátottság, a penetráció adatait, (2) az IKT eszközök használatára vonatkozó adatsorokat, valamint (3) a már felhasználók között mutatkozó, az IKT eszközök és alkalmazások hétköznapi-szerű használatából fakadó, az életminőséget befolyásoló mutatókat. Ezek alapján 2008 évre vonatkozóan a következő adatok mutatják a főbb megosztottságokat:

A digitális megosztottság típusai Magyarországon

Hozzáférési megosztottság	PC a háztartásokban	59%
	Otthoni szélessáv	42%
Használati megosztottság	Felnőtt lakosság használ PC-t	58%
	Munkahelyén használ PC-t	30%
	Felnőtt lakosság használ internetet	59%
Minőségi megosztottság	Használ e-közig. szolgáltatást	25%
	Online bankol	26%
	Saját tartalmak feltöltése	29%

Forrás: KSH, Eurostat 2009

A táblázatból kitűnik, hogy gyakorlatilag az IKT eszközök elterjedésének mindhárom szakaszában nagyobb mértékű megosztottságokat láthatunk. Nagy különbség tapasztalható a háztartások IKT ellátottságában (PC, szélessáv), az egyének használati mutatóiban, és persze az életminőséget befolyásoló alkalmazások használatában is. Például 2008-ban a magyar felnőtt lakosság 31 százaléka életében még egyszer sem használt számítógépet, 37 százalék pedig internetet. Önmagában ez is igen elszomorító adat, ugyanakkor az sem biztató, hogy a számítógépet ténylegesen (azaz a kérdezést megelőző 3 hónapban legalább egyszer) használók aránya lényegében nem mozdult el 2007-hez képest, most is 58 százalékon áll. A szélessávú internetkapcsolattal rendelkező háztartások terén Magyarország pozíciója a tagországok között enyhén romlott, az előző évi 16. helyről 2008-ban a 17. helyre került. Magyarország szélessávval csatlakozó internetes háztartásainak az aránya 2007-hez képest csak kismértékben nőtt (1 százalékponttal, KSH 2009).

Ha ezekhez a diffúziós és digitális megosztottságot bemutató szakaszokhoz hozzárendeljük az információs társadalom fejlesztésére vonatkozó különböző programokat, eszközöket és beavatkozási szinteket, akkor további érdekes megállapításokat tehetünk.

Az információs társadalom fejlődésének szakaszai és annak jellemzői

	Megosztottság típusa	Eszközök	Programok	Beavatkozási szint
I. szakasz	Hozzáférési	Hardver	Sulinet, eMagyarország pontok	Makro
II. szakasz	Használati	Oktatás	Sulinet II., ECDL, távmunka	Makro/mezo
III. szakasz	Minőségi, életminőségi	Értékhozzáadott szolgáltatás, alkalmazás	Kormányportál, IT-mentor	Mikro/ Kisközösségi/ célcsoport-függő

Látható, hogy az egyes hazai fejlődési szakaszokhoz és megosztottság típusokhoz eltérő szintű beavatkozás és eltérő eszközrendszer szükséges. Amennyiben ezekhez hozzárendeljük a megvalósított programokat, akkor látjuk, hogy a többség azért megfelelő időben történt¹. A problémákat – ahogy már jeleztük – inkább az okozza, hogy a meghirdetett programok végrehajtása, illetve folytatása kevésbé reflektál a fejlődési szakaszokhoz rendelhető elvárásokra, beavatkozási szintekre. Különösen a harmadik szakaszban megjelenő mikroszint, az egyes célcsoportok elvárásainak megfelelő minőségi szolgáltatások kialakítása aktuális jelenleg, ugyanakkor ilyen programok csak elvétve fogalmazódnak meg. A fenti táblázat logikája szerint inkább most lenne itt az ideje az egyes célcsoportoknak adott PC és internet-előfizetési programoknak, a már IKT használók között a távmunka-képzéseknek, stb.

A táblázatból az is kiolvasható, hogy **az eszköz- és technika-központú probléma mára társadalmi integrációs probléma lett**, az erőforrásokat ennek kezelésére kell fordítani, még akkor is, ha a fejlesztési programokban törvényszerűen meg kell jelennie egyfajta ciklikusságnak. Az újabb technológiák megjelenése – mint például napjainkban az új generációs szélessávú hálózatok, a vezeték nélküli technológiák – természetesen a hozzáférési, a makroszintű beavatkozás, a hardver-jellegű beruházásokat igényel. Azonban

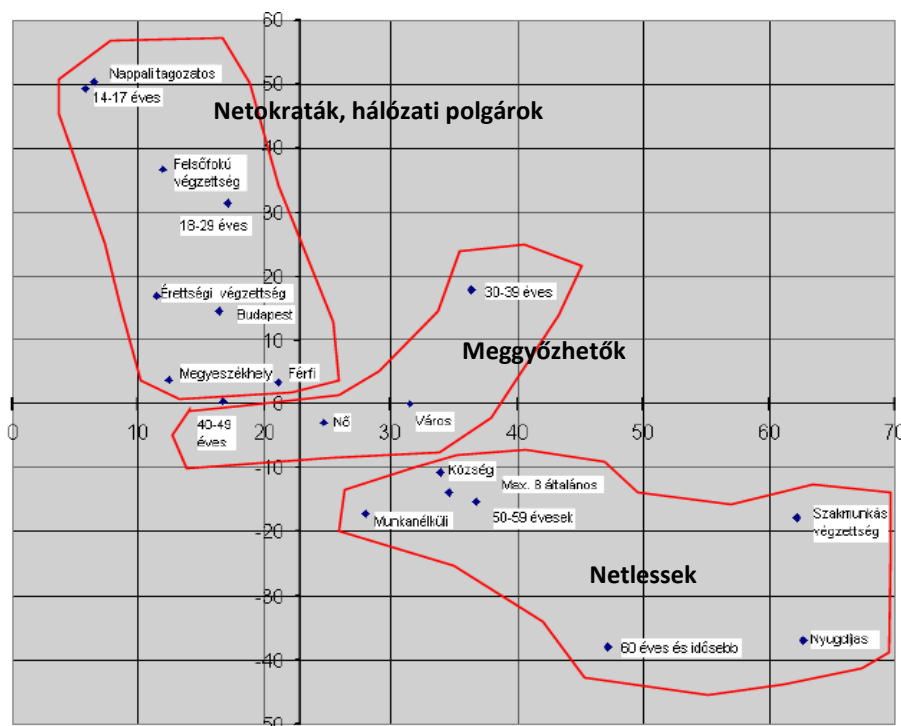
¹ E logikai keretrendszer szerint úgy látjuk, hogy az ezredforduló környékén indított pedagógusi, köztisztviselői közművelődési, bírák, védőnők, stb. célcsoport-szintű támogatása, képzési programjai akkor koraiak voltak.

látni kell, hogy ezek a fejlesztések – annak ellenére, hogy fizikai infrastruktúra fejlesztésekről szólnak – pillanatok alatt társadalmi integrációs, **társadalmi különbségeket generáló problémává válnak**. Azaz a fizikai fejlesztésekkel párhuzamosan szinte azonnal meg kell jelennie a társadalmi oldal fejlesztését elősegítő beavatkozási programoknak is.

Ennek hiányában, vagy csak részleges megoldásának következtében sajnos mára egy nagy társadalmi távolságokat mutató, többszörösen töredezett információs társadalom-kép rajzolódik ki előttünk.

Az adatok alapján azt látjuk, hogy 3 párhuzamos világ van Magyarországon, ami három társadalmi formációt, három forradalmat, három kultúrát takar. Az alábbi ábra a különböző társadalmi csoportokat helyezi el egy kétdimenziós koordinátarendszerben: az X tengely mutatja a csoport internethasználatának növekedési ütemét 2006 és 2007 között, míg az Y tengely a csoport internethasználatának eltérését a teljes népesség 2007-es átlagától (adatok forrása: World Internet Project, Magyarország (2006, 2007)).

A magyar információs társadalom rétegződése

1. Netlessek: Internet előtti társadalomnak is nevezhetnénk őket, rájuk az információs társadalom szervesen fejlődése jellemző. Az ő életükre gyakorlatilag nincsenek semmilyen hatással az IKT eszközök, ez a világ érdektelen, hasztalan számukra, közvetlen előnyét nem látják. Beszűkült, főleg a szoros rokoni kapcsolatokra korlátozódó társadalmi kapcsolatrendszer jellemző rájuk, szinte kizárólag csak a televízióból tájékozódnak.
2. Meggyőzhető: Attitűdjeikben elfogadják, érzik, hogy a gyors és olcsó kommunikáció számunkra előnyökkel járhatnak, ám ezt nem tudják teljes mértékben kihasználni. Számunkra még mindig a szorosabb, személyes interperszonális kapcsolat az értékes, a megbízható, a fontos.
3. Netokraták, netizenek: Esetükben határozottan a csoporttól, a közösségtől való elfordulás figyelhető meg a társadalmi hálózatok felé. A behálózott individuumok számára a média maga válik az új szomszédsági viszonyvá. Mindez persze kialakíthat, ki fog alakítani egy új társadalmi működési rendszert, ahol a tradicionális tömegmédia folyamatosan visszaszorul, helyébe pedig a sokszámú érdeklődési, fogyasztási hálózatok lépnek majd. Számukra fokozatosan eltűnnek az éles határok munka/játék, tanulás/szabadidő, munka/kommunikáció, stb. között. Maga szerzi be és tartja fent a munkájához, érdeklődéséhez szükséges eszközöket. Vállalja az új technológiák bukásában rejlő kockázatokat, ám befektetése sok esetben kifizetődő, hiszen ő igen gyakran már régen rendelkezik azokkal a készségekkel, képességekkel, amelyek például a munkaerőpiacon előnyt jelenteni. A „geek” magatartás az életformájának meghatározó része, azaz elkötelezett érdeklődést mutat – és így állandóan a részletekbe menő tudást szerez – az IKT eszközök és alkalmazások legfrissebb újításairól, ezzel viszont folyamatosan újratermeli előnyeit.

A bemutatott három csoport információs társadalomba való integrálása értelemszerűen – az előbbiekben használt táblázat logikája alapján – háromféle megközelítésmódot, beavatkozási szintet igényel. Ez a logikai keretrendszer nem mond semmi olyat, ami eddig nem volt

ismert, mindössze annyit segít, hogy sorvezetőül szolgálhat egy olyan gondolkodási menethez, ami elvezethet a célcsoportok, a beavatkozási irányok, szintek, az eszközök, stb. tisztább, világosabb kiválasztásához, indoklásához, a további programalkotáshoz.

II. Az információs társadalom politikája Magyarországon

Az információs társadalom fejlesztésében és koordinálásában az állam játszik kulcsszerepet a legtöbb országban. Az állam, kutatók, gazdasági aktorok és a társadalom négyese közül a fejlesztési kérdések tekintetében az államnak kiemelkedő szerepe van, még ha nem is kizárólagosan csak ő kezdeményezhet. **Azonban az összehangolt, egységes jövőkép mentén zajló, konszenzusos, a szereplők erőfeszítéseit felerősítő együttműködés sokkal eredményesebbnek bizonyulhat**, mint az elszigetelt, ad-hoc fejlesztések.

Előrevetítve a magyar információs politika értékelését, sajnos Magyarországon is rá lehet ismerni a Kelet-Közép-Európában máshol is jellemző vonásokra, így a megkésettségre, a nyugati minták másolására, az alacsony tudatosságra és a rossz határfokú intézményi struktúrára. A világszerte a politikai célkitűzések fősodrába kerülő információs társadalom fejlesztése kezdetben Magyarországot nem igazán érintette meg.

A rendszerváltozást követően 11 évet kellett várni, hogy a 2001 legelejére elkészüljön az első olyan átfogó információs társadalom stratégiai kezdeményezés – a Széchenyi-terv –, aminek a végrehajtására, ha nem is maradéktalanul, de sor kerülhetett.

1. 1994-2000: az információs társadalom háttérbe szorulása

Bár már az **1994-98-as kormányzati periódus idején** felmerült egy nemzeti információs stratégia elkészítésének az igénye, az elkészült szakanyag – a Nemzeti Informatikai Stratégia (NIS) – nem került elfogadásra. Ettől függetlenül ebben az időszakban² már elkezdődött az egyes területek informatizálása, amit a **Sulinet** program elindítása is jelez.

² A felosztást Pintér Róbert: A magyar információs társadalom fejlődése és fejlettsége a fejlesztők szempontjából (PhD értekezés, ELTE Társadalomtudományi Kar, 2004.) munka alapján tesszük meg.

A 2001-ben meghirdetett Széchenyi-tervet és a Nemzeti Információs Társadalom Stratégiát (NITS) megelőzően – ahogy említettük – nem született hivatalosan elfogadott információs társadalom stratégia, ugyanakkor néhány dokumentum már az 1990-es években felhívta a figyelmet az információs kihívásokra.

Ilyen volt például az eEurope első változatának a mintájára 1999 decemberében elkészült **eMagyarország**, amely sajnos a magyar fejlesztésektől függetlenül kezelte az EU irányadó célkitűzéseit. Az eMagyarország nem hivatalos irat volt, civil kezdeményezésre készült el, az eredeti dokumentum magyar fordításaként.

Két másik, „hivatalosabb” anyag a **Tézisek az információs társadalomról**, amely műfajánál fogva inkább egy stratégia háttéranyaga lehetett volna, de nem követte stratégia megírása, és hasonló sorsa jutott **Magyar válasz az információs társadalom kihívásaira** (szakértői vitaanyag), ami szintén a Miniszterelnöki Hivatalon belüli szakanyagként állt elő.

2. 2000- 2002: az első elfogadott információs társadalom stratégia

Magyarországnak csak 2001 májusára készült el az első saját információs társadalom stratégiája, a Nemzeti Információs Társadalom Stratégia (NITS).

Az Informatikai Kormánybiztosság (IKB), amely az információs politikai irányvonal kimunkálásán és végrehajtásán fáradozott, a Miniszterelnöki Hivatalon belül 2000 nyarán kezdte meg működését. Az Európai Unióban ugyanebben az időszakban – 2000 első felében - dolgozták ki az eEurope programot, amely központi prioritásként határozta meg minden területen az információs változások végrehajtását.

Azonban nem a NITS volt az első komoly politikai erővel és gazdasági támogatással bíró információs társadalommal is foglalkozó politikai stratégiai szakanyag, hanem az azt megelőzően, 2001 január elsejével hivatalosan is meghirdetett **Széchenyi-terv (SzT)**, amely a magyar kormányzat akkoriban hivatalos nemzeti fejlesztési terve volt és deklaráltan a tudásgazdaság igényeiből és az információra épülő gazdaság térhódításaiból indult ki.

Néhány hónappal később a Széchenyi-terv stratégiai megfontolásait figyelembe véve a kormány társadalmi szervezetek bevonásával egy önálló, tágabban értelmezett stratégiát

dolgozott ki a terület koordinálására. Így végül a 2001 májusára elkészült a fent említett **Nemzeti Információs Társadalom Stratégia (NITS) és a Széchenyi-terv együttese, és ez a duo rendezte fontossági sorrendbe a teendőket.**

A legfontosabb különbség a két szakanyag között az volt, hogy míg a Széchenyi-terv informatikai fejezete csupán egy szűken definiált, ad hoc projekt-csoportot rögzített – amelyeknek a kiemelése az adott időpillanatban fontosnak tűnt –, addig a NITS egy átfogó koncepciót fogalmazott meg az információs társadalom kiépítésére.

A NITS fejlesztési irányát alapvetően három fő területre – **ember, eszköz és tartalom** – bontották. Így egy olyan stratégia jött létre, amely egyben **akcióterv** is: mindegyik feladathoz rendelt megoldási javaslatokat és határidőket.

Az akcióterv csak két éves távlatra tervezett előre, a stratégiát és a hozzá rendelt akciótervet pedig a terület gyors fejlődése és átalakulása miatt évente tervezték felülvizsgálni. Éppen ezért kapta a 2001 májusában megjelent stratégia hivatalosan is az 1.0-s verzió megjelölést. A NITS **végrehajtása a következő területekre terjedt ki:** szabályozás-infrastruktúra, gazdaság, kultúra, oktatás, társadalom, e-kormányzás és intelligens régió illetve elektronikus önkormányzat.

3. 2002- 2006 az Informatikai és Hírközlési Minisztérium felállítása

Az újonnan hivatalba lépő kormány 2002 nyarán önálló **Informatikai és Hírközlési Minisztériumot** hozott létre az Informatikai Kormánybiztosság jogutódjaként, az információs kihívások kezelésére, illetve ezzel párhuzamosan a Miniszterelnöki Hivatalon belül felállította a **Kormányzati Informatika és Társadalmi Kapcsolatok Hivatalát** (KITKH, 2004-től Elektronikus Kormányzati Központ).

Az akkori miniszter véleménye szerint bár ezen a területen az elmúlt négy év fejlesztései számottevőek voltak, mégis **hátrányba kerültünk és nem csak a fejlett országokhoz képest.** Az újonnan alakult minisztérium ezért 2002-ben azt tűzte ki célul, hogy Magyarországot az információs fejlettség tekintetében az EU alsó középmezőnyébe juttassa.

Azok a minisztériumok, amelyek, az információs társadalom szempontjából kiemelt területeket kezelnek, 2003 nyaráig önálló ágazati stratégiákat készítettek. Ezek a stratégiák az IHM koordinálása mellett beépültek a 2003. október végén a kormány által is elfogadott új stratégiába, illetve megjelentek annak központi kiemelt programjaiban.

A Magyar Információs Társadalom Stratégia (MITS) egy viszonylag hosszú - 10-15 éves - időtávra jelölte ki a stratégiai célkitűzéseket, ezzel szemben az egyes központi kiemelt programok általában középtávra, a 2004-2006 közötti időszakra szóltak. A MITS modellje az információs fejlesztések két alapvető pillérét **a folyamatok korszerűsítésében és a szolgáltatások modernizálásában jelölte meg.**

4. 2006-tól napjainkig: a kormányzat kivonulása a területről

Az már a 2006-os választásokat megelőzően köztudott volt, hogy az **informatikai tárca beolvad a Gazdasági és Közlekedési Minisztériumba**, az azonban még nem volt világos, hogy ennek milyen következményei lesznek a terület politikai kezelésére.

Az azóta eltelt időszakot mérlegre téve levonható a tanulság: **a nagypolitika részéről nincs stratégiai előrelépés az informatika vagy az információs társadalom terén Magyarországon.** A kormányzat továbbra sem átfogó modernizációs keretként értelmezi az információs társadalom ügyét, hanem elsősorban infrastrukturális kérdésként, szemben az Európai Unióval, ahol az információs társadalom koncepciója a fenntartható fejlődéssel egyenértékű modernizációs program, idestova több mint tíz éve.

Az önálló informatikai tárca 2006-os megszűnésével annak feladatait az új kormányban a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (GKM) vette át. Az IHM – a kormány értelmezése szerint - megalapozta a fejlődést, a GKM pedig tovább építkezik, de **a nagy projektek ideje lejárt**, mivel a központi támogatások nem megfelelő hatékonysággal hasznosulnak. Az új minisztérium nem tekinti feladatának az informatikai projektek menedzselését, sőt erre a területre költségvetési forrásokkal sem rendelkezik a tárca – eleve csupán „néhány” milliárd forintot szán a GKM a fejlesztésre - ami egy nagyságrenddel kevesebb, mint amit az egykori feladataihoz képest alulfinanszírozott IHM kapott korábban.

Ezzel szemben a csatlakozás óta a terület fejlesztéséhez rendelkezésre állnak az európai uniós források. A GKM feladatának tekinti azt is, hogy egy információs társadalom operatív program kilobbizása helyett a Nemzeti Fejlesztési Terv egészét átható informatikai gondolkodásmódra ösztökéljen. Mindent összevetve a 2006-tól hivatalba lépő kormányoknak nincs elkülönült és világosan deklarált információs társadalom politikája vagy stratégiája, egyik sem kezelte prioritásként az információs társadalom kérdését, ami **végül a terület fokozatos politikai leértékelődéséhez vezetett az elmúlt néhány évben.**

5. Az információs politika összefoglalása és értékelése

Magyarországnak tehát nincs érvényes, megvitatott, elfogadott, végrehajtás alatt álló információs társadalom politikája, azonban az európai uniós irányelvek követése, végrehajtása már jó alapot adhat a fejlődés ütemének felgyorsításához.

Az elmúlt 15 évben óriási mértékű stratégia-készítő tevékenység zajlott, komoly erők felvonultatásával, azonban a kitűzött célok zöme nem valósult meg. A prioritások folyamatosan változtak, így egyre halmozódtak az el nem végzett vagy csak félig elvégzett feladatok. A sikeres országok tapasztalata, hogy semmilyen terület fejlesztése nem lehet eredményes a határozott és világos politikai szándék, kinyilvánított irány nélkül. Az információs politika terén, az alábbi rossz politikai „hagyományok” folytatása érvényesült, amelyek közül jónéhány egyedi, kifejezetten magyar sajátosság:

- az évekig tartó dokumentum-és stratégiagyártás,
- ágazati, sok esetben párhuzamos érdekek és politikák mentén való programalkotás, végrehajtás,
- a célcsoportok igényeinek, elvárásainak és lehetőségeinek hiányos ismerete a stratégiai tervezés során,
- alacsony szintű együttműködés a kormányzati, civil, piaci és tudományos szférák között,
- a politikai spektrumot átfogó konszenzus hiánya,

- a terület alacsony prioritása,
- a folyamatos forráshiányos működés.

Hiányzik az összpolitikai összefogás, amely az információs társadalmat kitörési pontként érzékeli. Mindezek a tényezők oda vezetnek, hogy **négy éves ciklusokba kényszerülnek a hosszabb távra érdemes fejlesztések**, mivel a kormányváltást követően a következő kormány szinte mindent újból fel akar építeni. Egyelőre tehát az Európai Unió és Magyarország között az információs társadalmat tekintve nem csak az egyszerű internethasználati mutatókban, és a következő fejezetekben kifejtett területeken van hatalmas távolság, hanem a **mentalitásban** is: abban, hogy mekkora jelentőséget tulajdonítanak ennek a területnek, és hogyan kezelik azt.

III. Az információs társadalom fejlesztésének legújabb kihívásai

1. Az Európai Unió törekvései

Az Európai Unió információs társadalom politikájának elsődleges célja a kontinens versenyképességének erősítése az ázsiai és amerikai konkurensokkal szemben. Az Unió ma már komplex módon kezeli a versenyképesség, a modernitás és a társadalmi gondok felvetette kérdéseket: a legfejlettebb technológiák felhasználói közé új, eddig kimaradt társadalmi csoportokat von be, s ezáltal teremt piacot a vállalkozásainak, forrásokat a fejlesztésekhez, javítja az életminőséget, megnyújtja az aktív, munkában, egészségben kiszolgáltatottság nélkül töltött éveket. A célok tehát nem változtak, csupán újabb szempontként jelent meg a leszakadó társadalmi csoportok hatékonyabb integrációja.

Meglátásunk szerint az Unió különböző dokumentumaiban megfogalmazott beavatkozási irányok, kiemelt területek a következők:

- Mindenki számára elérhető és megfizethető infrastruktúra, az újgenerációs hálózatok támogatása.
- Az e-befogadás politikai törekvéseinek (főleg a Rigai Nyilatkozatban vállaltak) teljesülése 2010-ig.
- Digitális írástudás, kulcs-képességek és kulcs-kompetenciák fejlesztése.
- E-közigazgatás fejlesztése, de ezen belül is kiemelten az adminisztratív terhek csökkentése, a szolgáltatások határokon átnyúló igénybevételének biztosítása, a közadat-vagyon hasznosítása, az OSS támogatása.
- Zöld IT, fenntartható fejlődés támogatása.
- Az idősödő társadalmak, az egészségi állapot és szolgáltatások kezelése az információs társadalom eszközzel.

Az i2010 stratégia értékelése

Az IKT, és különösen a **szélessávú internet** az európai gazdasági fellendülési terv kulcsfontosságú eleme. Az uniós termelékenység növekedése felerészben az IKT-nek tudható be. A nagysebességű szélessávú hozzáférés kulcsfontosságú a munkahelyteremtés, az új készségek kialakítása, az új piacok meghódítása és a költségcsökkentés szempontjából. Az IKT elengedhetetlen a vállalkozások, a közszolgáltatások és a modern gazdaság működéséhez. Ez tükröződik a Bizottság által előterjesztett javaslatokban is, amelyek a vidéki térségekben szélessávú hálózatokba eszközölt intelligens beruházásokkal kívánják gyorsítani a gazdasági fellendülést. Ezt a szemléletet az Európai Tanács is támogatja, amely 1,02 milliárd EUR keretösszeget irányzott elő erre a célra.

Ezt szolgálja az Európai Bizottság 2005-ben elfogadott **i2010-stratégiája**³ is, amelynek célja az IKT terén betöltött európai vezető szerep megerősítése és az információs társadalom előnyeinek kiaknázása az európai növekedés és foglalkoztatás érdekében. Az EU valamennyi tagállama és az Európai Parlament által elfogadott stratégia célja az volt, hogy

³ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0229:EN:NOT>

megerősítse az egységes piacot a vállalkozások és a felhasználók számára, valamint serkentse az IKT-val összefüggő kutatást és innovációt. **A stratégia a következő konkrét szakpolitikai intézkedéseket irányozta elő:**

- **az egységes piac megerősítése a vállalkozások és a felhasználók érdekében:** a távközlés és az audiovizuális médiaszolgáltatások útjában álló szabályozási akadályok felszámolása, a szabályozási környezet egységesítése;
- **az IKT területén folytatott európai kutatás és innováció ösztönzése:** a költségvetésből és magánforrásokból származó kutatásfinanszírozási eszközök összevonása és azokra a területekre történő irányítása, amelyeken Európa már világelső, vagy az lehet, például a vezeték nélküli szélessávú hozzáférést várhatóan forradalmasító LTE (Long Term Evolution - hosszú távon fenntartható fejlődés) mobiltechnológiára, vagy a hirtelen manőverezésnél és a csúszós utakon a személygépkocsi-balesetek megelőzéséhez hozzájáruló ESP-re (Electronic Stability Program - elektronikus stabilizáló program).
- **annak biztosítása, hogy valamennyi polgár részesüljön az IKT területén betöltött európai vezető szerep előnyeiből:** mindenki számára elérhető, kiváló minőségű online közszolgáltatások; biztonságosabb, intelligensebb, tisztább, energiatakarékos közlekedés és az Európai Digitális Könyvtár létrehozásával az EU kulturális örökségének elérhetővé tétele.

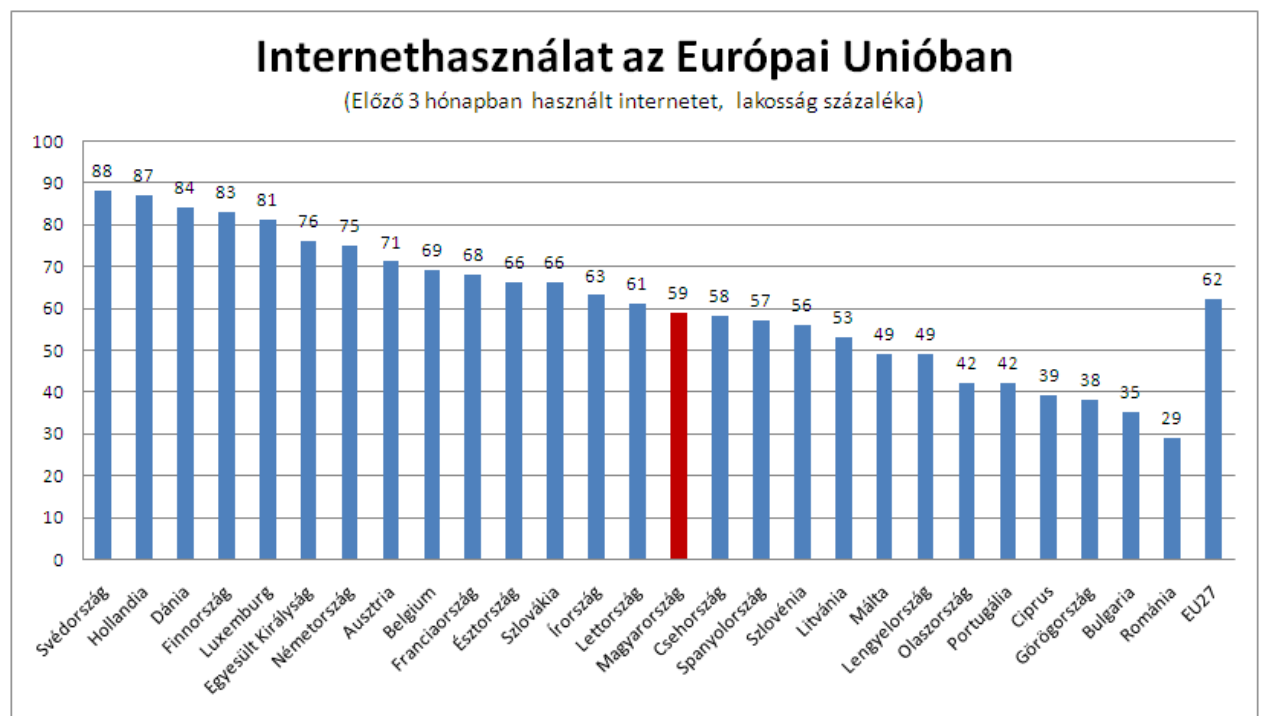
Az IKT-politikák mára már a növekedést és foglalkoztatást célzó alapvető európai politikák szerves részévé váltak. Az uniós **tagállamok mindegyike kidolgozta saját IKT-politikáit**, amelyeket a megújult lisszaboni menetrend alapján a nemzeti növekedés és foglalkoztatás fontos tényezőjeként kezel. Az i2010-stratégia a többi szakpolitikai területre is hatással van, köztük az egységes piacra és a fogyasztóvédelmi menetrendre. Az IKT-politikák végrehajtásának szolgálatában ma már számos különböző eszköz áll, köztük a strukturális alapok és a vidékfejlesztési alapok.

Az i2010-stratégia legfontosabb eredményei

Az i2010-stratégia az első olyan dokumentum, amely kiemeli, hogy az IKT fontos az **életminőség javítása** szempontjából. Ennek megfelelően a stratégia legfontosabb eredményei között kiemelésre kerültek:

- Az európaiak körében egyre elterjedtebb az internet. A rendszeres internethasználók száma a 2005. évi 43%-ról 2008 év végére 62%-ra emelkedett. A felhasználók döntő többsége (90% körül) naponta használja az internetet, és nagysebességű hozzáféréssel rendelkezik, ráadásul a rendszeres internethasználat már valamennyi társadalmi rétegnél jellemző tendencia. A felhasználók létszáma a legnagyobb ütemben a hátrányos helyzetű csoportokban (inaktívak, alacsony végzettségűek és 55–64 évesek) nő.

Az internethasználat a 16-74 éves korcsoportban (2008)

Forrás: Eurostat, 2008

- Európa ma már világelső a szélessávú internethasználatban: 114 millió előfizetővel már most is a világ legnagyobb piaca, és a piaci lefedettség gyors ütemben tovább nő. Az európai háztartások fele és a vállalkozások több mint 80%-a vezetékes szélessávú

kapcsolattal rendelkeznek, ezek háromnegyedénél az átlagos letöltési sebesség meghaladja a 2 Mbit/s-ot. Igaz, az OECD 2008-as jelentése⁴ szerint a tagállamok körében a 2002 évi átlagos 2 Mbit/s-os sávszélességről 2007 végére **9 Mbit/s-ra növekedett** az internet elérési sebessége, azaz a szolgáltatás minőségében Európa mindenképpen le van maradva. Európában 2008 december végén mindössze 1,7 millió FTTH/B előfizetőt találunk, de ezek többsége is mindössze hat országra korlátozódik, leginkább Hollandia és Franciaország, illetve a skandináv államok. Európa is, de Kelet-Európa különösen le van maradva a legkorszerűbb infrastruktúra elterjesztésében.

- A szélessáv-ellátottság az Európai Unióban igen sokszínű képet mutat: miközben a 2008 közepén a 27 tagállamban átlagosan 21,7 előfizetés jut 100 állampolgárra, ezalatt találunk olyan országokat, ahol ez a szám nem éri el a 10-t (Bulgária, Lengyelország, Szlovákia), míg a szélessáv élvezőnyébe tartozó néhány országban már a 35-öt is meghaladja (Dánia, Hollandia).
- A szélessávú kapcsolat elterjedésével párhuzamosan egyre többen vesznek igénybe korszerű szolgáltatásokat. A rendszeres internethasználók 80%-a egyre interaktívabbá váló tevékenységekbe fog: kommunikál, online pénzügyi szolgáltatásokat vesz igénybe, tartalmakat oszt meg másokkal, új tartalmakat hoz létre és innovatív folyamatokban vesz részt.
- Európában gyors ütemben halad a 20 rendszeresen mért online közzolgáltatás nyújtása és igénybevétele. A polgárok számára teljes körűen elérhető szolgáltatások aránya 2007-ben 50%-ra (ugyanaz az adat 2004-ben 27% volt), vállalkozások esetében 70%-ra nőtt (2004-ben 58% volt). Az elektronikus kormányzati szolgáltatásokat az európai polgárok egyharmada és az uniós vállalkozások csaknem 70%-a veszi igénybe.
- Az IKT területén folytatott uniós finanszírozású kutatás fontos szerepet játszik Európa nagy ipari fejlődésében, így a mikro- és nanoelektronikában, az egészségügyben és az EU közúti közlekedésbiztonsági napirendjének megvalósításában.

⁴ OECD (2008): Broadband Growth and Policies in OECD Countries

Az i2010–stratégia hatása a tagállamokban

A nemzeti IKT-stratégiák első hulláma az i2010-stratégia 2005 évi elindítását követően kezdődött, a második hullám pedig nemrégiben indult el. A nemzeti IKT-stratégiák azt bizonyítják, hogy az együttműködés a gyakorlatban is működik: a stratégiák némelyikében hivatkoznak arra, hogy egyes ötleteket más tagállamoktól merítettek. Néhány ország új témákat vett fel IKT-menetrendjébe: ilyen a **környezetbarát informatika**, az **e-jogok chartája**, a megkülönböztetés mentességre és a hozzáférhetőségre irányuló jogi intézkedések, az elektronikus kormányzati szolgáltatások kidolgozására irányuló új módszerek, a készségek és a **digitális jártasság** vagy a digitális tartalomfejlesztést ösztönző modellek.

A jövő kihívásai

Ma már nyilvánvaló, hogy amikor új, innovatív fejlesztésekről van szó, Európa azokon a területeken is könnyen elveszítheti a versenyelőnyét, amelyekeken most még világelső. Például a szélessávú internet területén Európa világelső, a nagysebességű szálak területén mégis drasztikus mértékben le van maradva Japán és Dél-Korea mögött. A mobil kommunikációs siker ugyanígy nem hozott Európa számára vezető szerepet a vezeték nélküli szélessávú hozzáférés területén, ahol szintén Ázsia a világelső. Ezen kívül Európa egyre inkább a peremre szorul az internetes szolgáltatások és alkalmazások terén, mert az új interaktív webes életteret, különösen a blogokat és a közösségi hálózatokat az Egyesült Államok uralja.

Európának tehát **új digitális menetrendet**, ütemtervet kell kidolgoznia annak érdekében, hogy választ találjon a felmerülő kihívásokra, élvonalbeli infrastruktúrát építsen ki, és kiaknázza mindazokat a lehetőségeket, amelyeket az internet a növekedés mozgatórugójaként és a **nyitott innováció, a kreativitás és a részvétel** terén kínál.

A Bizottság 2008-ban több nyilvános konzultációt indított **Európa jövőbeni IKT- és médiapolitikájának következő kilenc kulcsfontosságú területéről**:

1. Az IKT szerepének kiaknázása - az IKT mint a gazdasági fellendülés mozgatórugója és a növekedést és foglalkoztatást célzó megújult lisszaboni stratégia megvalósításának fő eleme.
2. Az IKT szerepének megerősítése a fenntarthatóbb, alacsony szén-dioxid kibocsátású gazdaságra való áttérésben - az IKT segítségével elő kell mozdítani a háztartásokban, a közlekedésben, az energiatermelésben és az iparban a felelősségteljes energiafogyasztást, és fel kell kutatni a nagymértékű energia- megtakarítás lehetőségeit.
3. Európa IKT-kutatásban és innovációban nyújtott teljesítményének növelése - az elmúlt évek eredményei ellenére az európai K+F állandó kihívásokkal áll szemben. Európában elengedhetetlen az erős IKT K+F, mivel az IKT-áttörés számos kihívás megoldásához kulcsfontosságú: ilyen az egészségügy, az idősödő társadalom igényei, a biztonság és a magánélet védelme és az alacsony szén-dioxid kibocsátású gazdaságra való áttérés.
4. 100%-ban összekapcsolt gazdaság létrehozása nagysebességű és mindenki számára nyilvános internettel.
5. Az online belső piac megszilárdítása - Európa jogi szempontból még mindig széttagolt, és számos olyan probléma van, amely visszatartja a vállalkozásokat és fogyasztókat a digitális megjelenéstől: a fizetési rendszerek, a biztonság és a magánélet védelme stb. Ez a digitális tartalmak piacára is vonatkozik, ahol a széttagoltság miatt Európa polgárai nehezen férhetnek hozzá az EU-ban rendelkezésre álló gazdag és kulturálisan sokszínű teljes online kínálatához.
6. A felhasználói kreativitás támogatása - az új digitális környezet (WEB 2.0 és azon túl) soha nem látott lehetőséget kínál az Európa polgáraiban dolgozó kreativitás kiaknázására, aktív szereplőkké, termelőkké vagy professzionális fogyasztókká válására.
7. Az EU kulcsfontosságú szerepének megerősítése a nemzetközi IKT-színtéren.
8. A mindenki számára elérhető és hozzáférhető, modern és hatékony közszolgáltatások – e-kormányzás, e-közigazgatás, e-tanulás, e-egészségügy.

9. Az uniós polgárok életminőségének javítása az IKT felhasználásával.

2. Az e-Befogadás politika előretörése

Az elektronikus társadalmi befogadás kérdésköre 2005-re formálódott egységes politikává, mára pedig az információs társadalom fejlesztések központi elemévé. Az Európai Tanács 2005-ben a tudást és az innovációt a fenntartható növekedés motorjaként jelölte meg, és amellett foglalt állást, hogy az információs és kommunikációs technológiáknak (IKT) kiterjedt használatára alapozva ki kell építeni a teljes mértékben befogadó információs társadalmat.

A Bizottság már a 2005-ben elfogadott új stratégiai keret, az „i2010: európai információs társadalom a növekedésért és a foglalkoztatásért” címet viselő dokumentumában jelezte, hogy 2008-ban javaslatot dolgoz ki az elektronikus társadalmi integráció (*e-Inclusion*) területén, amely olyan kérdésekkel foglalkozik, mint az esélyegyenlőség, az IKT-re vonatkozó tudás és a regionális választóvonalak.

Az *eInclusion* politika igen fontos állomása a Rigában megrendezett miniszteri konferencia⁵, illetve az itt elfogadott *Rigai Nyilatkozat* volt, melynek keretében 34 európai vezető foglalt állást⁶ a digitális szakadék csökkentésének szükségessége mellett. A 2010-ig elérendő lisszaboni célkitűzések így kiegészültek az esélyegyenlőség dimenziójában további célokkal. Az első és legfontosabb célkitűzés szerint **meg kell felelni azt a szakadékot**, amely a leszakadással fenyegetett csoportok (idősek, munkanélküliek, fogyatékkal élők) és a többségi társadalom között feszül. A további célok a **szélessávú lefedettség** növelése, és a kormányzati weboldalak W3C által elfogadott teljes mértékű **akadálymentesítésének** elérése. 2008-ra olyan akciók indításának szükségességére hívták fel a figyelmet, amelyek a **digitális írástudás** és készségek hiányával élő csoportok létszámát a felére csökkenti. A dokumentum erőteljesen hangsúlyozza az idősek alacsony számát az információs társadalomban, illetve a motiváció, az elérés, a hozzáférhetőség és a képesség hiányát, s azt, hogy az európaiak mintegy 40 százaléka nem részesülhet az információs társadalom előnyeiből.

⁵ http://ec.europa.eu/information_society/events/ict_riga_2006/index_en.htm

⁶

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/769&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

Az „Idősödés jólétben az információs társadalomban” (Az információs és kommunikációs technológiákra és az öregedésre vonatkozó cselekvési terv, 2007. 06. 14.)⁷ az idősebb generációk igényeinek jobb megismerésére figyelmeztet és igen kritikusan arra, hogy nem csak az idősek, de az intézmények és az IKT-ipar résztvevői sem ismerik azokat a technológiákat, amelyekkel sikeresen lehet az életminőséget növelni. Az ipar nem látja át a felhasználói igények összefüggéseit, például az IKT elérését akadályozó társadalmi-gazdasági tényezőket, nemek szerinti igényeket és jövedelemszinteket, valamint az egyéni beállítottságokat és érzékenységeket. A piac jelenleg nem fordít eleget az idősebb felhasználóknak szánt értelmes és megfizethető megoldások, például az önálló és egészséges életvezetéshez használható integrált és egyszerűen kezelhető szolgáltatások fejlesztésére.

A lehetőségek és a problémák óriásiak, hiszen ahogy az akciótervben kiemelésre került:

- A 65 éven felüli európaiak több mint 3000 milliárd euro értékű vagyonnal és bevétellel rendelkeznek.
- 2005-ben 68 millió embernek volt életkorából adódó fogyatékosága. Ez a szám 2020-ra 84 millióra fog nőni.
- Az egészségi állapot mobil felügyeletének bevezetése révén előrehozott kórházi betegelbocsátások csupán Németországban évi 1,5 milliárd euro megtakarítással járnának.
- Az intelligens otthonok alkalmazásainak piaca (életkorfüggő önálló bevásárlási, öltözési, helyváltoztatási segítség) 2005 és 2010 között háromszorosára növekedve 13 milliósról 37 milliósra emelkedik.
- Uniós kutatási projektek keretében kifejlesztették a személyes útbaigazítást, otthoni ápolást, egészségügyi távfelügyelet és tanácsadást biztosító, intelligens figyelmeztetést adó technológiákat, illetve az informatikai eszközöket hozzáférhetővé tevő természetes felhasználói felületeket.

⁷ <http://einclusion.hu/2007-11-20/idosodes-joletben-az-informacios-tarsadalomban-i2010-kezdemenyezes-cselekvesi-terv/>

A Bizottság szerint a tagállamoknak, az érdekelt vállalatoknak, a felhasználói szervezeteknek, a regionális és a helyi hatóságoknak elő kell mozdítaniuk az időseknek az IKT-szolgáltatásokhoz való szélessávú hozzáférését és fokozniuk kell az idősebbek digitális tudását, ezáltal a rigai miniszteri nyilatkozattal összhangban 2010-ig felére csökkenthetik az internet hozzáférésben jelentkező lemaradást.

2007. november 8-án jelent meg a „*Részvétel az információs társadalomban - Az e-integrációra vonatkozó európai i2010 kezdeményezés*” című bizottsági közlemény⁸. A dokumentum leszögezi, hogy a kezdeményezések ellenére még mindig csekély az előrelépés, és a rigai célkitűzések többsége nem fog teljesülni! Hiányzik az együttműködés, illetve az elindult erőfeszítések továbbra is tagoltak, töredezettek. Az információs szolgáltatások hozzáférhetőségének és használatának hiánya egyre jelentősebb mértékű társadalmi és gazdasági kirekesztést okoz, a tartós digitális szakadék pedig hátrányosan befolyásolja a társadalmi kohéziót és jólétet. A közlemény szerint talán indokolt lenne uniós szintű intézkedéseket hozni az információs társadalmon belüli jogegyenlőség, a belső piaci koherencia és az e-integrációval kapcsolatos intézkedések koordinálásának biztosítására. A Közlemény a feladatok listáját is újra közzétette:

- Az IKT hozzáférési szakadék áthidalása.
- A digitális jártasságbeli hiányosságok pótlása.
- A társadalmilag hátrányos helyzetűek integrálása korszerű elektronikus közszolgáltatások segítségével.
- Az idősödés, az egészségi állapot és a fogyatékoság kezelése az információs társadalomban.
- Az e-integráció ismertebbé tétele és az előrelépések összehasonlítása.

A 2020-ig terjedő időszakra tervezett programoknak továbbra is arra kell koncentrálniuk, hogy az IKT eszközöktől még inkább függővé válik a mindennapi élet, az új eszközök

⁸ <http://einclusion.hu/2007-11-22/%e2%80%9ereszvetel-az-informacios-tarsadalomban%e2%80%9d-az-e-integraciora-vonatkozo-europai-i2010-kezdemenyezes/>

elérhetőségét, használhatóságát minden időben, helyzetben növelni kell. Előtérbe kerülnek a költséghatékony beruházások, azaz a gazdasági-társadalmi hatásokat minél pontosabban meg kell ismerni. Tisztázni kell az IKT beruházások, az innovációk során megjelenő piaci, állami és tudományos érdekek etikai problémáit.

Ennek megfelelően az e-befogadás politikájának a jövőben hangsúlyosan a következő területekre kell kiterjedni:

- Digitális írástudás fejlesztése
- Az öregedő társadalom problémájának kezelése, idősödés jólétben
- e-Akadálymentesség biztosítása
- Gazdasági befektetés az e-befogadás területein

3. Az információs társadalom politikák nemzetközi tapasztalatai

Információtechnológia gyorsan változó időkben

A 2008-2009-ben kibontakozott világválság megrázkódtatásai izgalmas helyzetet teremtettek az infokommunikációs eszközök (IKT/ICT) szférája számára. Néhány ország (Ausztrália, Új-Zéland, Korea, Anglia⁹) már idáig is külön kezelte az információtechnológiát, országos terveket dolgozott ki a terület számára. Ezek különböző, az éppen aktuális divatnak megfelelő néven futottak. Először az „információs társadalom” volt a hívószó, majd később a „digitális” jelző jött divatba: „Digitális Anglia”, „Digitális Új-Zéland”. Az idestova három évtizedes ultraliberális kurzus összeomlása maga alá temette a mindenható piac képzetét, a leálló gazdaság pedig parancsoló szükségyszerűséggé tette a határozott, nagyméretű állami beavatkozást. Ezek a hatások felerősödnek a kibontakozó éghajlati katasztrófa által megkövetelt cselekvéssel, ami ismét a közjó érdekében fellépő állam számára nyit teret. Az információtechnológia káros környezetvédelmi hatásainak mérséklése, illetve az aktív alkalmazásával elérhető környezetbarátabb fejlődés pedig összekapcsolja a két területet.

⁹ Lásd a MENET projektben vállalt információs társadalom stratégiák annotációt.

A politika világában a demokratikus intézményrendszer kiüresedése, nem függetlenül az említett ultraliberális kurzustól, új utak keresésére ösztönöz. Az információtechnika fejlődése, jelesül a Web 2.0 néven közismert jelenségalmaz, pedig azzal kecsegtet, hogy műszaki oldalról biztosítható, hogy a demokrácia (amikor a „demosz” „kratosz”, vagyis a nép uralkodik) fogalma és gyakorlata megfeleljen egymásnak.

Egyesült Államok

Az új amerikai elnök céljai világosak voltak: a kormányzat működésének megújítása a társasmédia kialakult eszközeivel, a kormányzat hitelének visszaszerzése, modern távközlési infrastruktúra, a tudományos-műszaki fejlődés eszközeinek mozgósítása az ország előtt álló problémák megoldásában, különösen az egészségügy területén (egészségügyi biztosítás mindenki számára), az olajalapú gazdaság átállítása a zöld, környezetbarát technológiákra.

Az amerikai pénzügyi rendszer megroppanásának hatásait ellensúlyozandó példátlan méretű gazdaságösztönző csomagot jelentett be az Obama-kormányzat. Az American Recovery and Reinvestment Act of 2009 (ARRA) összesen 787 milliárd dollárt fordít a gazdaság megsegítésére. A közvetlenül a „tűzoltásra” fordított összegeken túl megjelentek a törvényben Obama távlatos céljai is. Ennek megfelelően a fenti összegből közvetlenül az információtechnológiával (részben vagy egészében) összefüggő tételek a következők (zárójelben megadva az adott fejezet összes költségvetését):

- I. Vállalati adócsökkentés (51 milliárd)

5 milliárd dollár a vállalkozások számára eszközeik értékének gyorsított leírására;

- II. Egészségügy (147,7 milliárd)

19 milliárd dollár az egészségügyi informatikára;

- III. Oktatás (90,9 milliárd)

650 millió dollár oktatástechnológiára;

- IV. Infrastrukturális beruházások (80,9 milliárd)

IV.1. Kiegészítő beruházások (15 milliárd)

7,2 milliárd dollár a szélessávú és vezeték nélküli hálózati hozzáférés teljessé tételére;

840 millió dollár kormányzati szervezetek információtechnológiai infrastruktúrájának javítására;

- V. Energia (61,3 milliárd)

15,5 milliárd dollár az informatizált elektromos hálózat (smart grid) kiépítésére és a jelenlegi hálózat modernizálására.

Természetesen más tételek is összefüggenek az információtechnológiával, így a tudományra és kutatásra és az energiaiparra fordított milliárdok egy része is ideszámítandó.

Energia, informatizált elektromos hálózat

Valószínűleg az energia az a terület, amely a legfontosabb szerepet fogja játszani az Egyesült Államok hosszú távú jövője szempontjából. A gazdaságösztönző csomag információtechnológiai tételei közül leginkább az energiaipar és az információtechnológia lehetőségeit összekapcsoló befektetések azok, amelyeknek mély hatásuk lesz. A kormányzati támogatásoktól ösztönözve valóságos forradalom bontakozik ki ezen a területen, sorra alakulnak az új cégek, új befektetések áramlanak a szektorba.

„Smart grid” néven foglalta össze a kifejezés megalkotója az új típusú elektromos hálózat elképzelését. Olyan átfogó integrált rendszer, amely egyesíti az elektromos hálózatot, a távközlési hálózatot, valamint a megfelelő szoftver és hardver elemeket. Képes arra, hogy új módon ellenőrizze, irányítsa, kezelje az energia előállítását, elosztását, tárolását és fogyasztását. A hagyományos működési módot az jellemezte, hogy központosított, egyirányú energiatovábbítást jelent. Az energiafogyasztás jelentkező csúcsidőszakait nem tudja könnyen és hatékonyan kezelni. A szél- és napenergián alapuló energiatermelés, a természeti jellegből adódó ingadozások miatt, nehezen illeszthető be a hagyományos hálózatba.

Az új hálózat lehetővé teszi a decentralizált energiatermelést, így az otthonok nem csak fogyasztják az energiát, hanem termelik is. Ide tartozik az is, hogy a kialakuló elektromos autókból álló gépkocsipark szintén nemcsak fogyasztó lesz, hanem termelő is. A fogyasztók képesek lesznek kiválasztani az energiaellátásukat biztosító forrást, és a szállító kiválasztásán keresztül így támogatni az alternatív energiatermelést (nap-, szél, bioenergia). Az információtechnológia és a távközlés eredményeit felhasználva kétirányú kommunikáció alakul ki a fogyasztók és termelők között. Az otthonokból származó információ nagymértékben a vezeték nélkül kommunikáló érzékelőktől fog származni. A mérőórák új, intelligens, adott esetben az Interneten kommunikáló nemzedékét telepítik a fogyasztókhoz.

Egészségügy

Obama választási kampányának egyik meghatározó mondanivalója, hogy mindenki számára elérhetővé teszi az egészségügyi biztosítást (jelenleg 40 millió körül van a biztosítással nem rendelkező állampolgárok száma). A jogosultságok jelentős kiterjesztése jelentős költségnövekedéssel jár. Mivel politikai okokból a rendszer egészéhez nem lehet nyúlni, és az amerikai egészségügy amúgy is rendkívül drága és pazarló, ezért részben az egészségügyi informatika átfogó alkalmazásával szándékoznak a költségek csökkentését elérni (más célok, így a gyógyító tevékenység minőségének javítása mellett).

A gazdaságösztönző csomag példátlan méretű befektetést valósít meg, hogy felgyorsítsa az egészségügyi informatika alkalmazását. A kormányzat a pénzügyi és szabályozási ösztönzőkkel vezető szerepet vállal ezen a területen. Jelenleg körülbelül az orvosok 17 és a kórházak 8-10 százaléka rendelkezik legalább egy alapvető elektronikus kórlap rendszerrel. Sokkal kevesebben használnak olyan átfogó rendszereket, amelyek révén a technológia teljes lehetőségeit kiaknázhadják.

Nem előzmények nélküli az állami kezdeményezés ezen a területen, de csak a gazdaságösztönző csomagot megtestesítő törvény adott meghatározó szervezeti és pénzügyi súlyt az egészségügyi informatikának. A célkitűzés az, hogy 2014 mindenki rendelkezzen megfelelő állami tanúsítvánnyal ellátott elektronikus kórlappal. Két szövetségi tanácsadó testületet hoz létre az egészségügyi informatika területén: egyet a szakpolitikai lépések

meghatározására, és egy másikat a szabványok kidolgozására. Ezek fogják megalkotni, a magánszektorral és a fogyasztói szervezetekkel az országos egészségügyi informatikai hálózat részleteit. Ennek része az interoperábilis elektronikus kórlapok kialakítása, vagyis az egyes betegek adatainak zökkenőmentes cseréjét biztosító szabványokról van szó, amelyek segítségével az országos egészségügyi rendszer különböző elkülönült részei (orvosok, kórházak, gyógyszertárak stb.) közötti kapcsolatban az egyes betegek adatai, kórtörténete szükség szerint elérhetőek. A kidolgozandó eljárások részét képezik a betegek adatainak védelmét (adatvédelem és adatbiztonság szempontjából) biztosító módszerek.

2011-től kezdve 2016-ig a szövetségi kormányzat pénzügyileg ösztönözni fogja (magánorvosonként és kórházakként) az egészségügyi informatika jelentős mértékű használatát, mint például az elektronikus adatcserét és a klinikai tevékenység minőségi jellemzőinek jelentését. 2017-től kezdve pedig „büntetni” fogják ennek hiányát. Minden évre meg fogják határozni, hogy mit kell érteni a jelentős mértékű használaton. Számítások szerint így elérhető az, hogy 2019-re az átfogó elektronikus kórlaprendszert használó magánorvosok és kórházak aránya el fogja érni a 90 illetve 70 százalékot. Fontos megjegyezni, hogy nem egyszerűen az elektronikus kórlapok interoperábilis használatáról van szó, hanem az egészségügyi informatika átfogó és mély alkalmazásáról, a gyógyító munka minőségének és pénzügyi hatékonyságának megjavításáról.

Mivel a személyes egészségügyi adatok adatvédelmének és biztonságának garantálása, beleértve az adatok kereskedelmi célú kiaknázásának tiltását, kulcsfontosságú az országos hálózat kiépítéséhez, azért a törvény számos olyan szabályozást tartalmaz, amelyért az adatvédelmi aktivisták évek óta küzdenek. Egyben megerősíti a végrehajtás ellenőrzésének rendszerét is, valamint megnöveli a szabályok megsértéséért kiszabható büntetést.

Kormányzat

Az Obama-kormányzat, szándéka szerint – az „ország történetének legtitkolózóbb, legzártabb kormányzata” és a korrumpált lobbisták (speciális érdekcsoportok előnyben részesítése) rendszere után – példátlanul nyílt kormányzást szeretne megvalósítani. 2009. január 21-én adta ki Obama feljegyzését (Memorandum for the Heads of Executive

Departments and Agencies on Transparency and Open Government) a végrehajtó hatalom szervezetei vezetői számára, ebben összegezte kormányzati filozófiáját:

- átláthatóság, elszámoltathatóság, részvétel;
- a kormánynak átláthatónak kell lennie, mert ezen nyugszik az elszámoltathatóság;
- a kormánynak igényelnie és támogatnia kell az állampolgári részvételt;
- a kormánynak együttműködőnek kell lennie (az egyes kormányzati szervezeteknek egymással és az állampolgárokkal is).

A feljegyzés előírja, hogy a Szövetségi Műszaki Igazgató (Chief Technology Officer) által összehangoltan 120 napon belül ajánlásokat kell készíteni a kiadandó Nyílt Kormányzati Irányelv (Open Government Directive) számára. A feljegyzésben megfogalmazott elképzelések megvalósításához fog útmutatást adni a végrehajtó hatalom szervezeteit vezetőik számára. Bár az irányelv előkészítése gőzerővel folyik, jelenleg (2009 kora őszi) még nem készült el.

Az elképzelés műszaki alapjait részben a Web 2.0 néven ismert jelenség módszereinek alkalmazása jelenti. A döntő tényező az adatokhoz való szabad hozzáférés. A kormányzati adatoknak olyan nyílt, szabványos formában kell rendelkezésre állniuk, amely lehetővé teszi automatizált újrahasznosításukat, megosztásukat. Ez új, megváltozott kormányzati filozófiát is jelent. Hiszen az adatok újrahasznosításával a civil szféra, vagy az üzleti vállalkozások a közösségi szolgáltatások területén a kormányzat társai lesznek. Ez nemcsak kormányzati szándék, hanem társadalmi igény is, amelyet a Web 2.0-es világból kiemelkedő elit (digitális elit) képviselői is megfogalmaznak: „A kormányzat, mint platform” (Tim O'Reilly). A gazdaságösztönző csomag végrehajtása, a kiadandó Nyílt Kormányzati Irányelv előkészítése, és a kormányzati munka egyáltalában, az állampolgárokkal folytatott dialógus segítségével folyik, a társamédia megszokott eszközeinek (wiki, blog, Twitter, YouTube stb.) alkalmazásával. Elkészült a szabadon hozzáférhető kormányzati adatok katalógus-webhelye, a www.data.gov. A gazdaságösztönző csomag végrehajtása (az egyes igénylők milyen célokra, milyen összegeket kapnak) a www.recovery.gov webhelyen követhető.

IV. A magyar információs társadalom fejlettsége európai összehasonlításban

A KSH adatai szerint 2008-ban a magyarországi háztartások alapvető IKT eszköz-ellátottsága a következőképpen alakult:

- 88% rendelkezett legalább egy mobiltelefonnal,
- 61% vezetékes telefonnal,
- 59% valamilyen számítógéppel,
- 48% internetkapcsolattal,
- 42% pedig szélessávval csatlakozott a világhálóra.

A felnőtt (16-74 év közöttiek) lakosság:

- 94%-a mobiltelefon-használó, míg a 65-74 év közöttieknek csak 74%-a,
- a mobilhasználók 71%-a feltöltő-kártyával, míg 29% előfizetéssel használja a készüléket,
- 37 százalékuk soha életében nem használta még az internetet,
- 59 százalék tekinthető internethasználónak (az elmúlt 3 hónapban legalább egyszer használta),
- az internethasználók aránya a legfiatalabb (16-24) és a legidősebbek (65-74) körében nőtt a legnagyobb mértékben az elmúlt egy évben,
- az internetezők 95 százaléka heti rendszerességgel használja a világhálót,
- az internetezők 29%-a töltött le űrlapot valamilyen közigazgatási szerv honlapjáról,
- A PC-t már használó magyar felnőtt lakosság több mint egyharmada soha életében nem vett még részt PC ismereteket nyújtó képzésen, míg a legidősebbek esetében ez majdnem eléri az 50 százalékot.

2008-ban az unió népességének 62%-a volt internethasználó. Az arányszám 5 százalékponttal magasabb, mint 2007-ben. Magyarország – a KSH adatai szerint – 10 százalékpontot javult, de ez is csak 1 helyezéssel lökte előrébb az országot az európai

rangsorban. Viszont mindenképp elszomorító, hogy a számítógépet használók aránya csak 5 százalékpontot növekedett egy év alatt, így változatlanul az Unió átlaga alatt vagyunk.

Magyarország rangsora néhány mutató mentén az Európai Unióban, 2008

	2007			2008		
	HU %	EU27 %	HU rangsora	HU %	EU27 %	HU rangsora
Tényleges számítógéphasználók aránya	58	63	15	63	66	15
Tényleges internethasználók aránya	52	57	16	59	62	15
Szélessávú internetkapcsolattal rendelkező háztartások (az összes háztartáshoz viszonyítva)	33	42	16	42	49	17
Szélessávú internetkapcsolattal rendelkező háztartások (az internetes háztartások számához viszonyítva)	86	77	8	87	80	8
Interneten éven belül vásárlók aránya	11	30	19	14	32	19

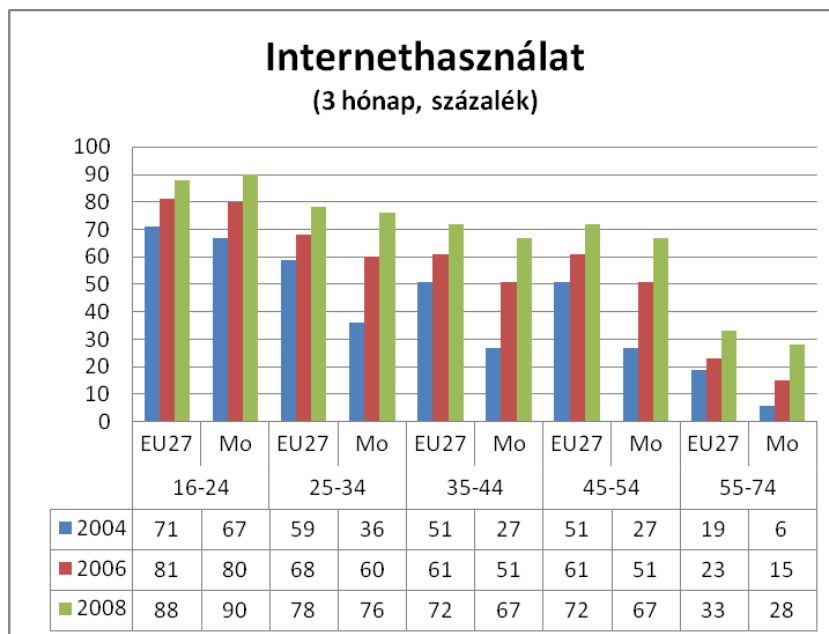
Forrás: KSH, Eurostat, 2009

Az Európai Unió statisztikai hivatalának összesített adatai szerint az otthoni internet-hozzáférések arányában elmaradunk az unió átlagától. Az egyéni internethasználat mutatóiban azonban lényegesen kedvezőbb a kép: Magyarországon a 16 évesnél idősebb lakosság 59 százaléka használt az elmúlt 3 hónapban internetet. Ugyanez az érték az Európai Unió 27 tagállamában 2008. év végén 62 százalék volt.

Ahogy a táblázatból látható, az 59 százalékos internethasználat Magyarországot az európai középmezőnybe pozicionálja. Az Európai Unió korábbi 15 tagországa közül csak a déli országokban (Spanyolország, Görögország) használják kevesebbet az internetet. Fontos szempont továbbá, hogy Magyarország helyzete 2004. óta egyértelműen javult a térségben. A Közép-Kelet-Európa-i régióban hazánk a fejlettebb országok közé került, a 2004. óta

csatlakozott tagállamok közül csupán Szlovákia, Lettország és a legfejlettebb régiós állam, Észtország előzi meg Magyarországot.

Internethasználat az EU 27 és Magyarország viszonylatában

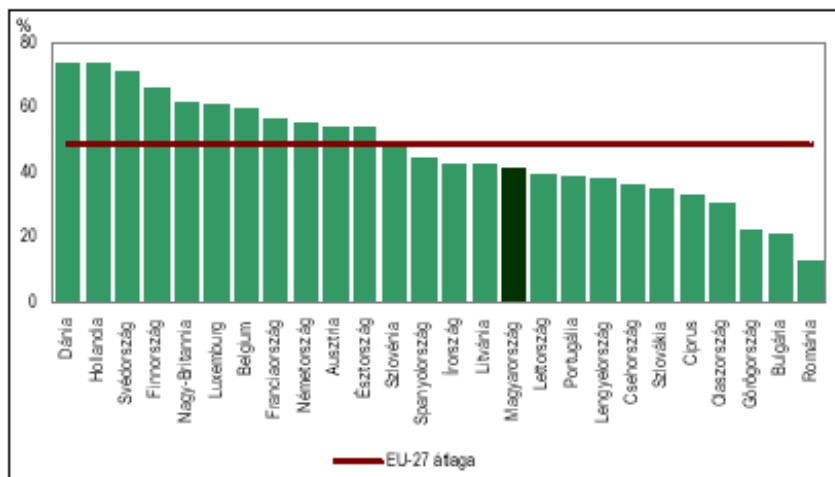
Forrás: Eurostat, 2009

Látható, hogy 2008-ban a fiatalok már az uniós átlagnál nagyobb arányban interneteztek, ugyanakkor a legidősebbek körében még mindig csak 28 százalék a világhálót használók aránya. Ugyanakkor jelentősnek tekinthető az 55 évnél idősebbek körében a 2004 óta történt növekedés, az internethasználat két évente nagyságrendileg megkétszereződött. Az inaktívak és a nyugdíjasok körében hasonló értéket mértek: körükben 27 százalék használja az internetet.

1. A szélessáv életminőséget meghatározó szerepe

Magyarország szélessávval csatlakozó internetes háztartásainak az aránya 2007-hez képest csak kismértékben – mindössze 1 százalékponttal – nőtt, így változatlanul az európai átlag alatt vagyunk (42%, míg az EU27 átlaga 49%) mintegy 7 százalékponttal.

A Szélessávú internetkapcsolattal rendelkező háztartások aránya az Európai Unió tagországaiban, 2008

Forrás: KSH, Eurostat, 2009

A Nemzeti Hírközlési Hatóság (NHH) 2008-ban közreadott jelentése szerint gyors böngészésre, online videotartalmak megtekintésére is alkalmas (1 Mbit/s-os) kapcsolat 538 településen nem érhető el, ami hozzávetőlegesen a települések 17 százalékát jelenti.

Szélessávú internet-lefedettségből kieső települések

	Ellátatlan települések száma (db.)		
	144kbit/s<	256kbit/s<	1024kbit/s<
Lakossági elérés	240	258	538
Előfizetői réteg összesen	212	229	433

Forrás: NHH, 2008

Azonban ha az optikai hálózatra való csatlakozás lehetőségét nézzük a települések szintjén, sokkal kedvezőtlenebb képet kapunk. A hazai települések közül 1.000-nek egyáltalán nincs,

míg további kb. 1350-nek csak egy optikai elérési lehetősége van. Éppen ezért az infokommunikációs infrastruktúra állapota az üzletileg nem vonzó településeken sok kívánnivalót hagy maga után. Az internetezést és egyéb kapcsolódó szolgáltatásokat lehetővé tevő infrastruktúra elemeire ugyanúgy kellene tekinteni, mint az áramszolgáltatásra: minden településre el kell juttatni, és ennek segítése, ösztönzése kormányzati feladat.

Az infrastruktúra fejlesztése érdekében 2008 novemberében a Miniszterelnöki Hivatal Informatikáért felelős kormánybiztosa előterjesztést készített egy digitális optikai közmű kialakításáról. Ennek célja egy olyan fizikai infrastruktúra létrehozása állami szerepvállalással, ami másfél év alatt a települések és a háztartások szintjén elérhetővé teszi egy modern optikai gerinchálózat szolgáltatásait.

A hálózat működtetése a nyílt hozzáféréseken alapszik, ami azt jelenti, hogy a tulajdonos maga nem szolgáltató, tehát minden szolgáltató egyenlő eséllyel veheti igénybe a hálózatot. Egy ilyen új és korszerű, nyitott infrastruktúra tovább enyhítheti az internet-piac koncentrációját, hiszen még ma is mindössze kéttucat cég tudhatja magáénak az előfizetések 90 százalékát.

A közműfejlesztés célja, hogy minimum 6-10 Mbit/s-os sávszélesség legyen elérhető a háztartások szintjén, ami jelenleg a települések 2/3-ában, azaz hozzávetőlegesen 3 millió ember számára nem lehetséges. Az OECD tagállamok körében a 2002 évi átlagos 2 Mbit/s-os sávszélességről 2007 végére 9 Mbit/s-ra növekedett. Ezzel szemben Magyarországon a meglévő gerinc- és aggregációs hálózati kapacitás körülbelül 3,3 Mbit/s-t tesz ki, ami már önmagában is alacsony, így a jövőbeni felhasználói igényeket biztosan nem lesz képes kielégíteni. A fejlesztés szükségszerűségét mutatja, hogy a jelzett 6-10 Mbit/s jelenleg körülbelül mindössze 190 ezer háztartás számára érhető el (a kb. 3,9 millióból), körülbelül 1000 településen (a kb. 3.170-ből). Sajnos a közháló által elért 2.500 település közül körülbelül 600-ban még a minimális 2 Mbit/s sem biztosított. A piac azonban csak olyan területeken hajlandó modern távközlést biztosítani, ahol a kiépítés költségei és a profitelvárások megtérülése egyaránt biztosítottak. Ennek alapján az ország távközlési elmaradottságának a felszámolására, a közösség javát képviselő állami beavatkozása nélkül, a jelenlegi piaci viszonyok között nincs mód. Az új és korszerű, nyitott infrastruktúra tovább

enyhítheti az internet-piac koncentrációját, hiszen még ma is mindössze kéttucat cég tudhatja magáénak az előfizetések 90 százalékát.

Ami a szélessávú internet szolgáltatások árainak Európai összehasonlítását illeti, ez a belépő csomagok átlagos árai alapján végezhető el. A Magyarországon az 1–2 Mbps-es tartományban kínált csomagok átlagos (euróban kifejezett) árai megegyeznek az európai országokéval. Magyarország a 9. helyen szerepel, megelőzve a nyugat-európai és a skandináv országok többségét. Viszont a vásárlóerő-paritáson vizsgált árak esetében mindössze a 17. helyen állunk az EU tagállamok rangsorában, ami azt mutatja, hogy elsősorban nem a szolgáltatás ára magas, hanem a hazai keresetek alacsonyabbak az európai országok többségénél.

Magyarországon 23,4 százalékkal alacsonyabb a szolgáltatás ára az EU-27 átlagához képest, és 32,1 százalékkal alacsonyabb az EU-15 átlagához viszonyítva. Vásárlóerő-paritáson vizsgálva viszont az figyelhető meg, hogy a hazai árak 4,4 százalékkal magasabbak az EU-27-hez és 10,8 százalékkal az EU-15 átlaghoz képest, tehát Magyarország fajlagosan még mindig a drága országok közé sorolható.

A medián árajánlat (Euro) a 2 Mb/sec-es szélessávú csomagokra

Szlovákia	82,99
Lengyelország	62,88
Csehország	39,24
Magyarország	30,26
Ausztria	20,91
Hollandia	18,66
EU15	30,95
EU27	28,47
Új tagállamok	36,38

Forrás: Európai Bizottság, 2008

A szélessávú előfizetések terjedése mellett talán a legfontosabb esemény, hogy a mobilszélessávú előfizetések száma az utóbbi egy év alatt megduplázódott.

2. A digitális megosztottság legjellemzőbb dimenziói

A digitális megosztottság és az esélyegyenlőség biztosítása ma már nem csak szociális és esélyegyenlőségi oldalról fontos, hanem gazdasági szempontból is egyre inkább mérhető következményekkel és ezáltal sürgető jelentőséggel bír. Általánosságban elmondható, hogy a digitális eszközök használatából való kirekesztődés (akár a hozzáférés, akár a megfelelő készségek hiánya miatt történik ez) hátrányosan befolyásolja az oktatásban, a munkaerőpiacon való részvétel lehetőségeit. A digitális megosztottság „hagyományos” jellemzői a kor és az iskolai végzettség továbbra is lényeges szerepet játszanak, míg az utóbbi évtizedben a nem egyre kevésbé befolyásoló tényező.

A MITS, amely a korábbi programoknál sokkal alaposabb és kidolgozottabb volt, már tartalmazott egy Esélyegyenlőségi részstratégiát is, az e-Ernyőt, amely kifejezetten olyan folyamatokat kívánt támogatni, ahol állami és civil beavatkozásra lenne szükség, mivel a piaci mechanizmusok nem működnek kielégítően.

A stratégiai programnak három fő eleme volt: az IT-mentorok képzése, akik a fogyatékosokkal élőknek, az időseknek, a munkanélkülieknek és a romáknak, illetve bárkinek, akinek szükséges segítséget nyújtanak az internethasználatban és az e-ügyintézésben. Másik fontos eleme az e-Eszköz volt, amely a hátrányos helyzetű csoportok és egyének IKT eszközökhöz és internet eléréshez jutását támogatta. A harmadik fontos eleme pedig az e-Esély volt, amely az esélyegyenlőség megteremtését célozta az információs társadalomban, csökkentve a létező társadalmi és gazdasági különbségeket, földrajzi és öröklött hátrányokat.

A fenti stratégiai célkitűzések eredményeképpen megvalósult programok között volt a jól ismert Sulinet Expressz, illetve a Közháló program (ez utóbbinak két alprogramja is volt: a Sulinet és a Köznet). Említhetnénk még a hátrányos helyzetű kistélepusútelepeken megvalósuló fejlesztéseket is, amelyek keretében 2800 db közlekedési, turisztikai és kormányzati

információkat nyújtó eMagyarország pont épült ki 1,8 milliárd forint támogatással. A teleházak (kb. 520 működik az országban) több mint fele ennek a programnak a partnere, és itt képzett IT-mentorok is dolgoznak.

Hazánkban a digitális szakadék áthidalását célzó programok többsége civil kezdeményezés, amelyek csak részben kaptak állami támogatást. Az infrastrukturális hálózat kiépítése, az ad hoc számítógép-akciók nem tekinthetők valódi megoldásnak egy olyan komplex, hosszú távú stratégiai feladat esetén, mint a digitális esélyegyenlőség.

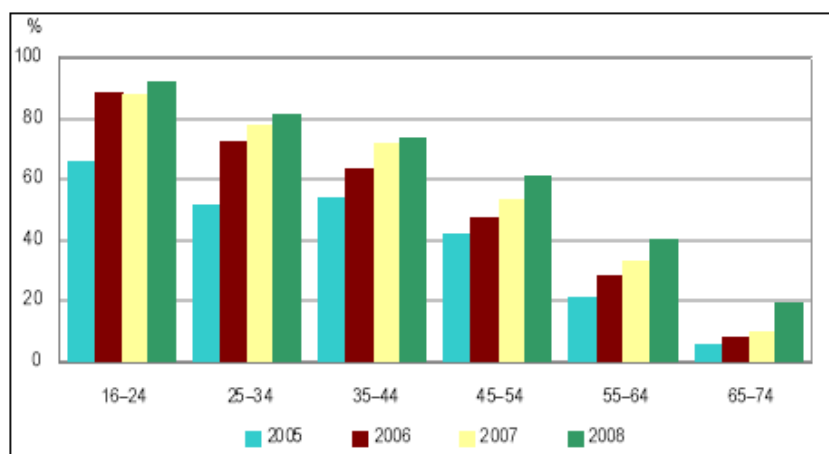
Az internet terjedésével foglalkozó hazai szociológiai elemzésekben rendre kimutatták, hogy a digitális technológia használatában mutatkozó különbségek **a hagyományos társadalmi törésvonalak mentén mutathatók ki és erősítik fel azok hatásait**. Az internettől általánosságban a szegényebbek, az alacsonyabb iskolai végzettségűek és az idősebbek maradnak távol, de hasonlóan rossz helyzetben vannak a roma családok és a munkanélküliek, illetve a kistelepülésen élők.

Bár az internet terjedésével a használók aránya a társadalom valamennyi csoportjában emelkedett, az élenjárók és a leszakadók közötti különbség nem a kellő mértékben csökken, ami különösen igaz az életkori csoportok esetében.

Életkor

2008-ban a 65–74 évesek csaknem egyötöde számítógépezett a felmérést megelőző 3 hónapban, ami az előző évi aránynak majdnem kétszerese, tehát itt is egy dinamikus bővülésről szólnak a KSH adatai, azonban összességében a fiatalabb generációhoz képest ez még mindig elkeserítően alacsony arány.

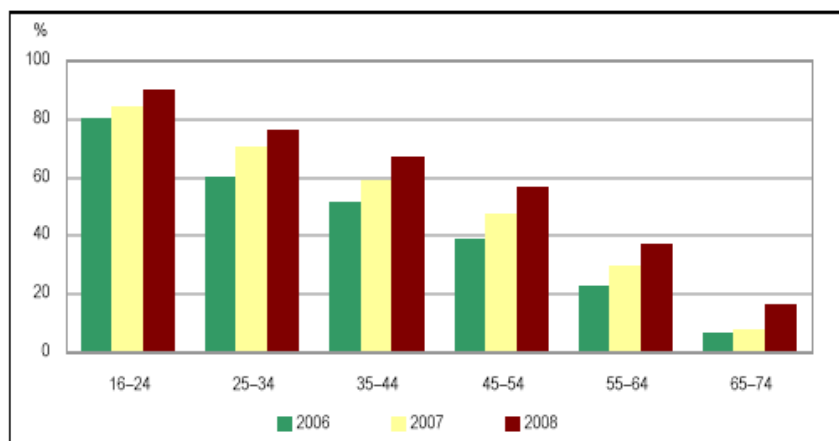
A tényleges¹⁰ számítógép-használók aránya az adott korcsoporton belül

Forrás: KSH 2009

Az internethasználat terén is hasonló trendet tapasztalunk: 2007-ről 2008-ra a legnagyobb mértékben a 45–54 éves (több mint 9 százalékponttal) és a 65–74 éves (8,5 százalékponttal) korcsoport internethasználóinak aránya nőtt.

A tényleges internethasználók aránya korcsoportonként, 2006–2008

Forrás: KSH 2009

Az idősek egynegyede 2000 előtt kezdett el internetezni, további 20 százalékuk 2001 és 2003 között, a többiek ennél is később. Ha évek szerint nézzük, a 2002-es, 2004-es és 2005-ös évben léptek be viszonylagosan többen az internet-felhasználók körébe.

¹⁰ A kérdezést megelőző 3 hónapon belül legalább egyszer használta.

A kutatások fontos tapasztalata, hogy amennyiben bármelyik korosztályban valaki felhasználóvá válik, az egyben nagyon nagy valószínűséggel azonnal rendszeres használói is lesz. Igaz ez például az internet esetében is, hiszen az alábbi táblázatból látható, hogy a legidősebb internetezők körében is 70 százalék fölött van azoknak az aránya, akik napi szinten használják a netet.

Az internethasználat gyakoriságának megoszlása korcsoporton belül, 2008-ban

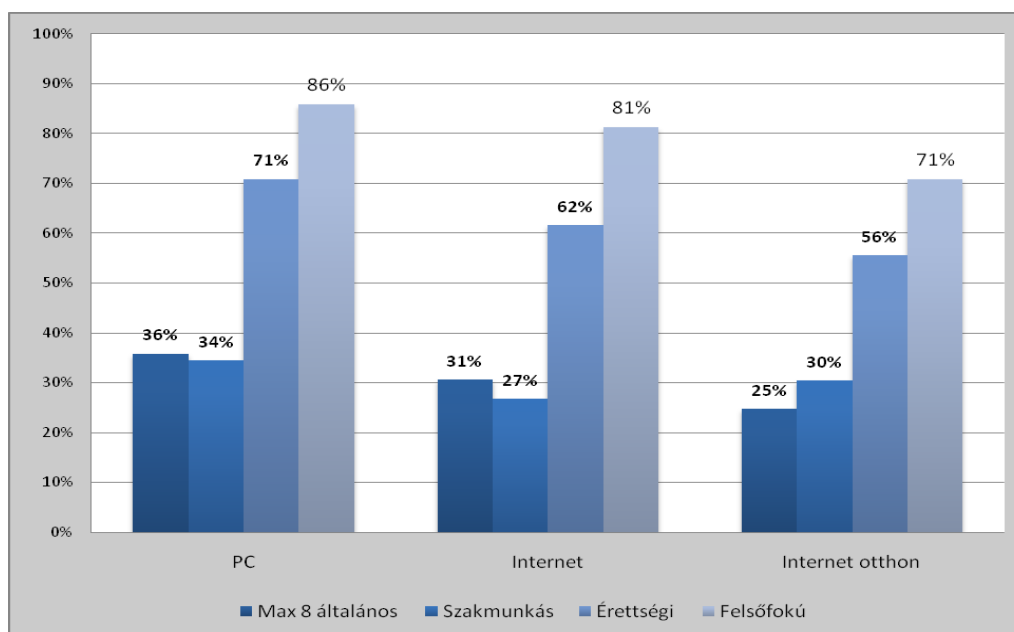
	Internetet napi gyakorisággal használók aránya, %-ban
Átlag	73,1
16-24 évesek	74,1
25-34 évesek	74,3
35-44 évesek	73,2
45-54 évesek	73,2
55-64 évesek	68,3
65-74 évesek	71,6

Forrás: KSH, 2009

Iskolai végzettség

Az internet-használatot befolyásoló egyik legjelentősebb változónak továbbra is az iskolai végzettség tekinthető. Míg az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők 37 százaléka használta az elmúlt három hónapban a világhálót, addig a tanultabbak 72-84 százaléka internetezik. Másképp fogalmazva, egy általános iskolai végzettséggel rendelkező egyén kevesebb, mint fele akkora eséllyel internetezik ma Magyarországon, mint az, akinek felsőfokú végzettsége van.

**Internet- és számítógép-használat, otthoni internet-hozzáférés iskolai végzettség szerint
(2007)**

Forrás: World Internet Project, Magyarország (2007)

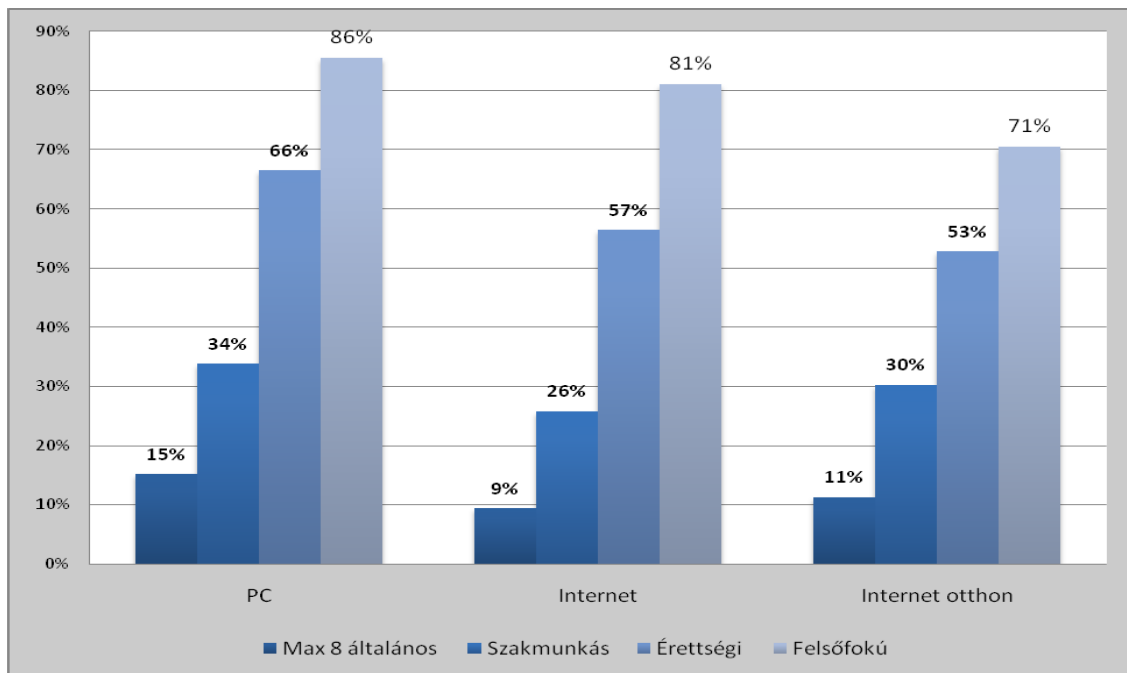
Látható, hogy a személyi számítógép és az internet használata, illetve az internetet otthonról elérők aránya is emelkedik a magasabb iskolai végzettséggel. A legnagyobb különbség látszólag a két alacsonyabb (8 általános és szakmunkás), valamint a két magasabb iskolai végzettségű csoport (érettségi, felsőfokú) között feszül.

A hazai oktatási intézmények a nemzetközi összehasonlításban is sikeres iskolai infrastruktúra program (Sulinet) hatására kivétel nélkül rendelkeznek számítógépekkel és internetkapcsolattal. Ugyanakkor az egy számítógépre jutó diákok száma, illetve a géppark fejlettsége még mindig elmarad a kívánt szinttől. További hiányossága a hazai iskolai gyakorlatnak, hogy a számítógépek használata nem épült be a nem szaktárgyi órákba. Így a diákok az iskolák többségében kizárólag számítástechnika órán találkoznak a számítógéppel.

Az oktatás hiányosságainak ellenére a diákok szinte kivétel nélkül használják a számítógépet és az internetet. A PC-használat aránya körükben közel 100 százalék, szemben a 2007-ben mért teljes 14 éven felüli népességre vonatkozó 52 százalékkal. Hasonló pozitív képet mutat az internethasználat, ebben az esetben is nagyságrendileg kétszerese a használók aránya a

teljes népességre vonatkozó átlagnak (95 százalék, szemben a 45 százalékkal). Az otthoni internetkapcsolatok relatív magasabb aránya arra utal, hogy a családok inkább vásárolnak számítógépet és fizetnek elő az internetre, amennyiben iskolás gyereket nevelnek.

**Internet- és számítógép-használat, otthoni internet-hozzáférés iskolai végzettség szerint
(Az ábrán nem szerepelnek a jelenleg nappali tagozaton tanulók) (2007)**

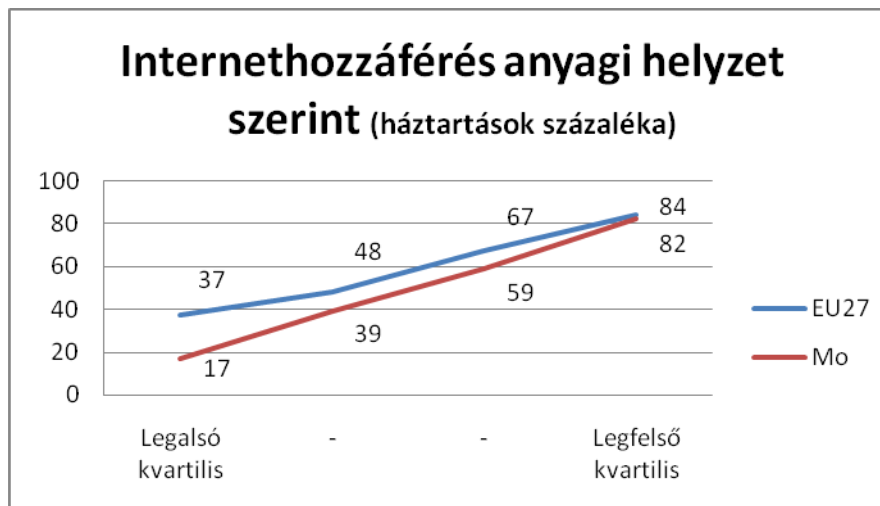
Forrás: World Internet Project, Magyarország (2007)

Ez az ábra már sokkal szemléletesebben mutatja a számítógép, valamint az internet használata és a legmagasabb iskolai végzettség közötti különbséget. Jól látható, hogy az iskolai tanulmányaikat nyolc általános után átmenetileg vagy tartósan felfüggesztők valamennyi mutató tekintetében drasztikusan elmaradnak a közép és felsőfokú végzettséggel rendelkezőktől. Ezeket a különbségeket semmiképpen nem indokolja, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségűeknek munkájukhoz kevésbé van szüksége az internet használatára.

Anyagi helyzet

Az anyagi helyzet továbbra is egyike azon háttérváltozóknak, amelyek jelentős mértékben befolyásolják az internethasználatot. Jól látható, hogy a társadalom legalsó jövedelmi negyedében körülbelül ötöd-akkora eséllyel találni internetet a háztartásokban, mint a legfelsőbb negyedben.

A háztartások internetellátottsága jövedelmi csoportok szerint (2008)

Forrás: Eurostat, 2009

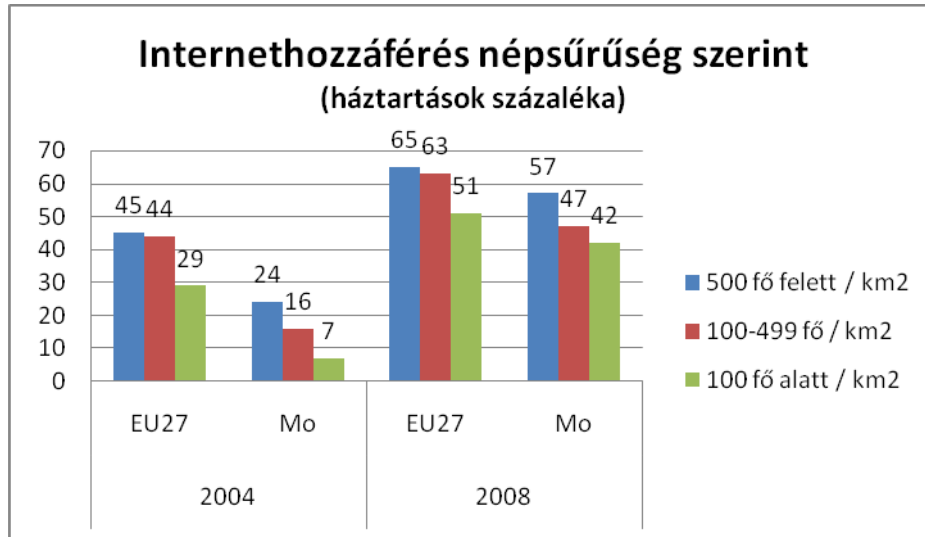
Az Európai Unióban ez a különbség egy nagyságrenddel kisebb mértékben van jelen: a 27 tagállam átlaga szerint a legszegényebbek és a leggazdagabbak internethasználati mutatói között 2,3-as szorzót találhatunk. Szintén jellemző, hogy míg a leggazdagabbak internetezési mutatói megközelítik az uniós átlagot, addig a társadalom alsó szegmense láthatóan leszakad az uniós átlagtól – mindössze 17 százalék használ internetet ebben a jövedelmi csoportban szemben a 37 százalékos uniós értékkel.

Földrajzi, települési megosztottság

Az internettől való távolmaradást befolyásoló fontos változó a településtípus is, igaz az ebből a szempontból érzékelhető különbségek az elmúlt négy évben szerencsére csökkentek. Míg 2004-ben Magyarországon a legkevésbé sűrűn lakott területeken és a leginkább városias

területeken található háztartások internetellátottsága között 3,5-szörös különbség volt, addig 2008-ra ez az érték 1,3-ra csökkent.

A háztartások internetellátottsága népsűrűség szerint (2008)

Forrás: Eurostat, 2009

Ugyanakkor az Unió tagországainak értékeihez viszonyítva az internethasználat a település városiasságának (népsűrűségének) szintjének alakulásával továbbra is nagyobb mértékben változik. A legsűrűbben lakott területek megközelítették az uniós átlagot, míg a ritkábban lakott vidékek jelentős elmaradást mutatnak, így ez az adat is indokolja a nemzeti digitális közmű kialakításának szándékát.

A Nemzeti Hírközlési Hatóság (NHH) 2008-ban közreadott jelentése szerint gyors böngészésre, online videotartalmak megtekintésére is alkalmas (1 Mbit/s-os) kapcsolat 538 településen nem érhető el, ami hozzávetőlegesen a települések 17 százalékát jelenti.

Szélessávú internet-lefedettségből kieső települések

	Ellátatlan települések száma (db.)		
	144kbit/s<	256kbit/s<	1024kbit/s<
Lakossági elérés	240	258	538
Előfizetői réteg összesen	212	229	433

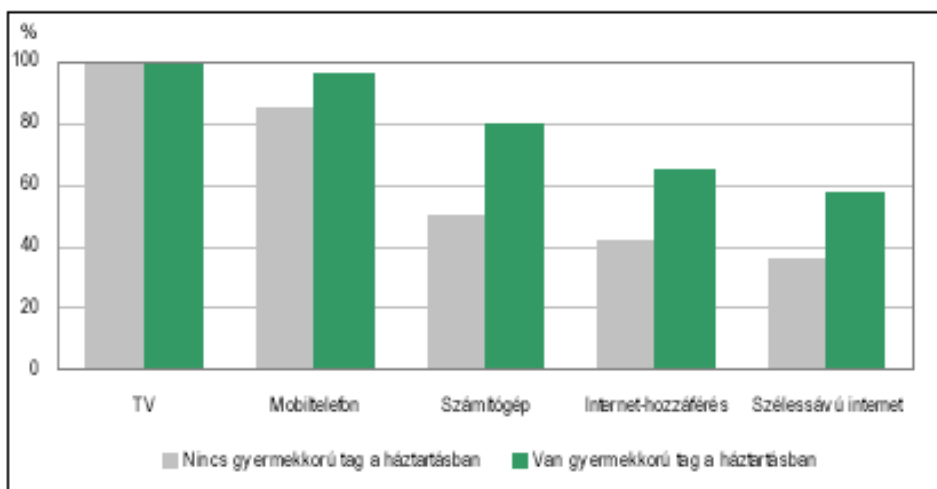
Forrás: NHH, 2008

Azonban ha az optikai hálózatra való csatlakozás lehetőségét nézzük a települések szintjén, sokkal kedvezőtlenebb képet kapunk. A hazai települések közül 1.000-nek egyáltalán nincs, míg további kb. 1350-nek csak egy optikai elérési lehetősége van.

A gyermekek meghatározó szerepe

Úgy tűnik, a beruházási szándékokban Magyarországon a gyerekek még mindig kiemelt szerepet játszanak, ugyanis az IKT eszközök ellátottsági mutatóiban a gyermekkel bíró vagy nem bíró háztartás egy meghatározó dimenzió.

A háztartások infokommunikációs eszköz-ellátottsága a háztartás típusa szerint, 2008

Forrás: KSH, 2009

Az ábrából jól látható, hogy a gyermekes háztartások 80%-a birtokol valamilyen számítógépet, viszont a gyermekteleneknél ez az arány mindössze 51%. Jelentős az eltérés az internethozzáférés (23 százalékpont) és a szélessávú internet (22 százalékpont) mutatói között is.

3. Befogadó e-közigazgatás

Az Európai Statisztika Hivatal (Eurostat) információs társadalom strukturális indikátorai között szerepel a közigazgatási intézmények e-elérhetőségi szintjének mérése. A magyar e-közigazgatási szolgáltatások teljes online elérhetősége 2004-2006 között elérte az EU átlagát, de sajnos ez az érték alig változott, így hazánk itt is az európai uniós átlag alá került, viszont a környező országok felkészültségi szintjéhez képest nem teljesít rosszul Magyarország.

A közigazgatási szolgáltatások teljes online elérhetősége, százalékban

	2002	2004	2007
EU27	n.a.	n.a.	59
CZ	n.a.	30	55
HU	n.a.	15	50
AT	20	72	100
PL	n.a.	10	25
RO	n.a.	n.a.	35
SI	n.a.	45	90
SK	n.a.	15	35

Forrás: Eurostat, 2009

Európai uniós összehasonlításban Magyarország jelentős hátrányt dolgozott le az utóbbi három évben az EU27 átlagához képest, amit az alábbi táblázat is mutat.

Az e-kormányzati szolgáltatások igénybevétele a felnőtt lakosság körében, %-ban

		EU27	HU
Bármilyen e-közigazgatási szolgáltatást igénybe vett az elmúlt 3 hónapban	2006	24	17
	2008	28	25
Interakcióba lépett közhivatalokkal online	2006	21	14
	2008	25	22

(Forrás: Eurostat, 2009)

A felhasználói oldalon a fejlődés, az e-közigazgatási szolgáltatások elterjedésének bőséges lehetőségét láthatjuk az adatokban. Az internetezőkön belül körülbelül minden harmadik felhasználó tölt le űrlapokat közigazgatási szervek honlapjairól, míg körülbelül minden ötödik internetező vissza is küldi online ezeket az űrlapokat.

Az e-kormányzati szolgáltatások használata, 2006–2008 között Magyarországon

A használat célja	Az adott céllal internetezők aránya az összes tényleges használóhoz viszonyítva, %-ban	
	2006	2008
Információszerzés a közhivatalok honlapjairól	30,3	37,8
Űrlapok letöltése	25,4	29,2
Kitöltött űrlapok elküldése	11,8	19,0

Forrás: KSH, 2009

Általános kutatói tapasztalat¹¹, hogy az információs társadalom határainak kiterjesztése igen eredményes lehet az e-köszolgáltatások fejlesztése révén. Magyarországon is megfigyelhető, hogy az e-közigazgatás lehetőségeit főleg azok használják, akik egyébként

¹¹ Lásd például az ITTK e-közigazgatási éves jelentését (innen: http://www.ittk.hu/web/docs/ITTK_EKOZIG_2007.pdf), vagy az eUSER projekt európai adatfelvételeinek eredményeit (innen: <http://www.euser-eu.org/Default.asp?MenuID=8>).

alulreprezentáltak az információs társadalomban: például a 65 év felettek kétszer olyan eséllyel keresnek fel közigazgatási webkikötőt, mint a huszonévesek (eUSER 2006). Ezek a kutatások rámutattak arra is, hogy szoros összefüggés tapasztalható a gyakoribb internethasználat és az online ügyintézésel kapcsolatos nagyobb elköteleződés között.

Az idősek esetében tehát főleg az e-közigazgatás és az e-egészségügy lehet az a terület, amin keresztül az érdektelen, elutasító, közömbös magatartásán változtatni lehet. Mindez azért is indokolt lenne, mert egyébként az érdeklődés mellett az idős népesség e-közigazgatási szolgáltatások használati mutató alacsonyak nemzetközi összehasonlításban. Igaz, hogy az Európai Unió átlagához képest nem annyira rosszak az arányok, a fejlett e-közigazgatással rendelkező szomszédos Ausztriához képest viszont igen.

Az Európai Bizottság kiemelten kezeli a legnagyobb hatású közszolgáltatások fejlesztését, amelyek közé elsősorban a határokon átnyúló elektronikus személyazonosítást, az elektronikus aláírást, a közbeszerzést, valamint az online adózást sorolják. Az utóbbi kivételével sajnos Magyarország jelentős lemaradásban van ezeken a területeken. Visszatérő probléma, hogy a 20 (Magyarországon 27) kötelezőnek tekinthető online közszolgáltatáson kívüli – a felhasználói igényeket és elvárásokat figyelembe vevő további – szolgáltatásbővítés szinte egyáltalán nem valósul meg sem az államigazgatás, sem az önkormányzatok esetében, holott az Unió által rendszeresen vizsgált 20 online alapszolgáltatás aránya nem éri el az összes közigazgatási szolgáltatás egyötödét sem.

4. Digitális írástudás

A PC-t már használó magyar felnőtt lakosság több mint egyharmada soha életében nem vett még részt legalább 3 órás PC ismereteket nyújtó képzésen, míg a legidősebbek esetében ez majdnem eléri az 50 százalékot. Ezek az arányszámok Európában a legrosszabbak közé tartoznak, így továbbra is ezen a téren kellene legtöbbet tenni Magyarországon.

**Számítógép-használók részvétele szervezett, számítógép-használattal kapcsolatos,
legalább 3 órás képzésben, 2008**

	Oktatás időpontja	
	12 hónapon belül	Soha
A felnőtt lakosság átlaga	16,4	35,5
16-24 évesek	46,7	15,1
25-34 évesek	8,8	35,2
35-44 évesek	8,8	43,0
45-54 évesek	8,7	41,6
55-64 évesek	7,9	44,8
65-74 évesek	10,0	48,4

Forrás: KSH, 2009

Ugyanakkor azt is mutatják az adatok, hogy Magyarországon a 25–64 éves internethasználók aránya 2006-ról 2008-ra erőteljesen nőtt, ami a munkahelyi elvárások ilyen irányú változását jelöli. Az internetezők aránya a 25–64 évesek valamennyi korcsoportjában 14–18 százalékponttal nőtt az elmúlt három év alatt.

Magyarország egyik legnagyobb lemaradása továbbra is ezen a területen mutatkozik. Az „Oktatás és képzés 2010” című munkaprogram egyik munkacsoportja 2005-ben Magyarországon az alábbi 8 ún. *kulcskompetenciát* képzését, erősítését határozta meg, amelyeknek a fejlesztését elsősorban ösztönözni kell:

1. anyanyelvi kommunikáció,
2. idegen nyelvi kommunikáció,
3. matematikai műveltség,
4. természettudományi és technológiai jellegű alapkompentenciák,
5. az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásához kapcsolódó készségek,
6. a tanulni tudáshoz szükséges kommunikációs és állampolgári kompetenciák,

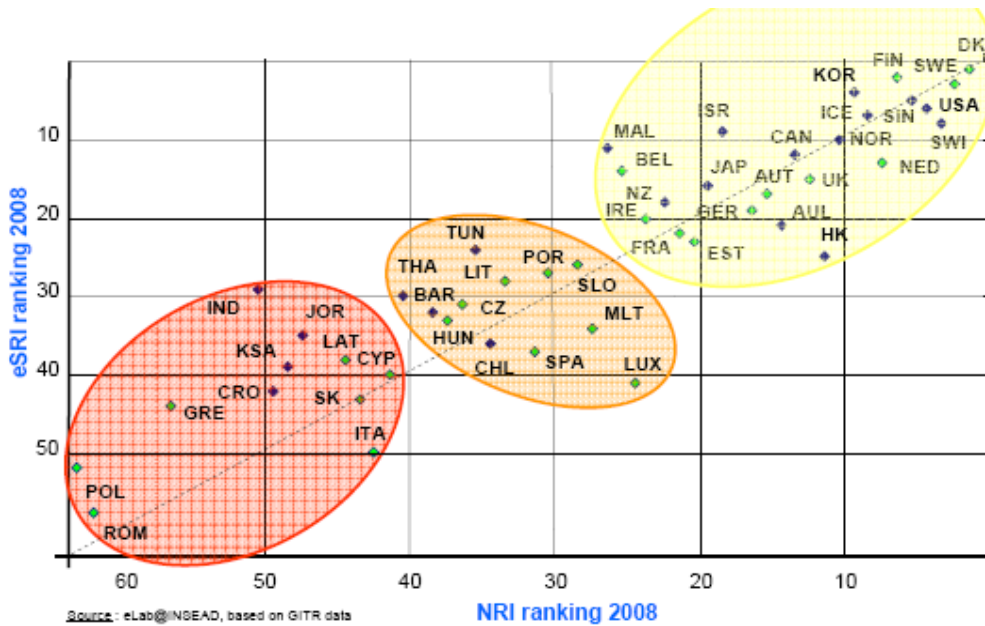
7. a vállalkozói szellem kifejlődéséhez szükséges készségek, s végül
8. a kulturális tudatosság kialakításához kapcsolható készségek és képességek.

Mint látható, már itt is kiemelésre kerültek az IKT eszközök alkalmazásához kapcsolódó készségek, azonban az adatok szerint a hazai felnőtt lakosság 18 százaléka használja munkavégzése során a számítógépet, és 12 százaléka az internetet. Ez azt jelenti, hogy a jövedelemszerző tevékenységet folytató, gazdaságilag ténylegesen aktív személyek, a dolgozók 36 százalékanak munkavégzéséhez valamilyen szinten szükséges a számítógép, és 23 százalékuknak szüksége van az internetre is. A munkanélküliek körében a számítógépes ismeretekkel rendelkezők aránya Magyarországon az egyharmad arányt éri el, míg az EU25 átlaga 60 százalék feletti.

Az OECD IALS vizsgálatának adatai (1999) szerint a hazai felnőtt (16-65 éves) népesség *olvasás-értése* a vizsgált 20 ország között az utolsók között helyezkedik el. Különösen meglepő, hogy ezen belül a felsőfokú végzettségűek eredményei az utolsók lettek a vizsgált országok között. A magyar felsőfokú végzettségűek eredményei közel azonosak a középfoknál alacsonyabb végzettséggel rendelkező svédok eredményeivel. A vizsgálat hazánkra vonatkozó további érdekessége, hogy a magyarok elégedettek az olvasástudásukkal. A legrosszabbul teljesítők közel háromnegyede ítélte jónak olvasási képességeit. Sajnos az eredmény magyarázata egyszerűen az, hogy a szövegértésben rosszul teljesítő magyar munkavállalók döntő többségének (95%) egyszerűen nincs szüksége olvasástudásra a munkája során. Arányait tekintve hazánkban magas az alacsony iskolai végzettségűek száma, akik általában kisebb eséllyel kerülnek be az írást-olvasást igénylő munkahelyekre. A munkahelyi elvárások azonban drasztikusan megváltoztak az utóbbi 10 évben: az új munkahelyek jelentős részének betöltéséhez jó írni-olvasni tudásra és az erre épülő készségekre és jártasságokra van szükség.

Az INSEAD kutatócég két indikátor – a hálózati¹² és az e-képességek felkészültségét¹³ – összefüggését vizsgálva kimutatta, hogy hazánk az igen alacsony szintű e-képességei ellenére az európai országok középmezőnyébe tartozik.

¹² Networked Readiness Index, lásd bővebben: http://en.wikipedia.org/wiki/Networked_Readiness_Index

Forrás: INSEAD: *E-Skills, Competitiveness and Employability*, 2008

A digitális írástudás és e-képességek területén változatlanul jelentős mértékű lemaradás tapasztalható az idősek (55 év felettek), a munkavállalók, a munkanélküliek körében. Elképesztően alacsony hatékonyságú az informatikai szakképzés, oktatás rendszere, valamint az IKT eszközök és alkalmazások oktatásban történő használata. Ezeken a területeken gyakorlatilag nem történt semmi előrelépés hazánkban az elmúlt egy évben.

¹³ A kutatócég az e-képességek alatt többek között a lakosság képzettségi szintjét, a tudósok, mérnökök arányát, az egyetemek és a cégek közötti kapcsolatok gyakoriságát vették figyelembe.

V. Magyar információs társadalom politika: sorvezető a tervezéshez, tézisek a megalapozáshoz

1. Visszatekintés: a korábbi magyar programok tanulságai

Az információs társadalom stratégiai programokkal formált nemzetközi versenyterének három szakasza volt az 1991-es kezdetek óta:

- I. 1991-1996: pionír programok.
- II. 1997-2005: standard, „sokszektoros”, átfogó információs társadalom programok időszaka.
- III. 2006-tól: az „ezer apró autentikus beavatkozás” stratégiai időszaka.

„Ágazati” szinten, egy diverzifikált fejlesztési térben sok előremutató és hasznos beavatkozás történt, de ezek nem feltétlenül illeszkedtek átfogó kormányzati elképzelésekhez vagy akcióprogramokhoz. A stratégia „makro-szintjén” Magyarországra minden szakaszban egységesen jellemzőek voltak az alábbiak:

1. A stratégiaalkotás *időben későn, tartalmában követő jelleggel* valósult meg. Az elkészült stratégiák sem tudtak azonban magas belső támogatottságú, cselekvési tervbe forduló politikai vezérfonallá válni. A legfontosabb elem, a stratégia végrehajtása mindig hiányzott. Ez leginkább látványosan a MITS 2003 és 2006 közti időszakában mutatkozott meg, amikor minden idők legalaposabban előkészített és megkomponált stratégiája maradt „papíron”. A magyar stratégiák „házi feladat” jellegűek lettek, egy-egy adott beavatkozási terület tipikus diskurzusainak igyekeztek megfelelni. Vízió-vezéreltség, vagy versenyelőny teremtésének határozott szándéka nem jelent meg bennük.
2. Az információs társadalom programokhoz soha nem társult kormányzati, miniszterelnöki vagy köztársasági elnöki tudatosság és prioritásképzés, nem volt

„champion”, aki kiemelt ügyé tette volna. A politikai színtér szereplői között magas szinten nem alakult ki konszenzus az információs társadalom ügyének nemzeti ügyé tételében, a politikai ciklusok nem épültek egymásra, az információs társadalom néhány részkérdése „rivalizálási tereppé” változott, mindössze néhány alacsony szintű ill. nagy „marketing-erejű” kérdésben sikerült többpárti együttműködésig jutni.

3. A szervezeti próbálkozások (ITB, NHIT, Informatikai Kormánybiztosság, IHM, stb.) ellenére nem sikerült a kormányon belül szükséges szakmai és operatív összpontosítást megteremteni. Amikor a világban „steering committee” típusú, nagy hatáskörű tárcák feletti szervezetek jöttek létre irányítási céllal, nálunk alacsony hatáskörű kvázi-bizottságok. Amikor a világban erős tárcaintegrációk indultak el, nálunk súlytalan, források nélküli, szerepzavaros minisztérium alakult, majd szűnt meg visszhangtalanul. Egyetlen stratégia sem lett hivatalos „kormányprogram”? alacsony szintű tervezési dokumentum maradt. Jellemző, hogy az úttörő és időszerű Sulinet-program valójában tárca-partizánakcióként tudott csak elindulni 1996-ban, kifejezetten és tudatosan elkerülve azt, hogy a programot lassító vagy ellehetetlenítő kormányzati erőterbe kerüljön.
4. A komplex információs társadalom politika helyére makacsul és következetesen egy sokkal alacsonyabb rendszerszintű „informatikai” megközelítés-együttes nyomult, amely szemléletileg megnehezítette annak felismerését, hogy a *valódi integráció az oktatás, az innováció és a tudomány, valamint az információpolitika területeit érintené*. Csakhogy a „fókusztalanság” miatt végülis *nem sikerült átfogó információs iparfejlesztési politikához sem eljutni* (egyetlen kormányzati ciklusban nem tudott sem célként, sem cselekvési programként megjelenni), és figyelem híján évről évre erodálódtak, alacsony szintű fenntarthatósági játszmák szintjére csúsztak vissza az információpolitika stratégiai színterei is (különösen a szakirodalmi hozzáférés alaprendszerei).

5. Az információs társadalom fejlesztésének szakmai-politikai tudás-infrastruktúráját a stratégiailag tudatos országokban dedikált kutatóintézmények, műhelyek, szakintézmények látják el. Noha több alulról jövő, civil és tudományos kezdeményezés és műhely létezik, a folyamatosságot, a normatív támogatást és a szükséges tudások megtermelését és „átörökítését” nem sikerült egyetlen ciklusban sem biztosítani, így az ebbe az irányba tett lépések hatása is folyamatosan diszkontálódik. Hiányzott, részben ezzel, részben a kormányzati tudásmenedzsment-deficittel is összefüggésben, az a módszertani kultúra, amely az előkészítés, a tervezés, a mikroszimuláció, a kooperatív szellemi alkotó technikák és a döntéstámogatás területein megalapozottá és professzionálissá tették volna a szakmai munkát.
6. Mind a politikai elitnek, mind a köz-szféra kulcs-szereplőinek (köztisztviselők, egyetemi vezetők, iskolaigazgatók és tanárok) sokkal magasabb fokú tudatosságra lenne/lett volna szüksége, a diskurzusok, a legjobb gyakorlatok részletesebb ismeretére - korábban nem működött megfelelően az *awareness raising*, a tudatosság felkeltése sem.
7. A magyar információs társadalom stratégiai programok (NIS, NITS, MITS, Magyar Válasz, stb.) valójában *adaptív jellegű stratégiák* voltak, a nemzetközi tendenciák és „házi feladatok” hazai megfelelőinek számba vételével. Az *offenzív mozzanat*, a kulcsképeségekre, a „hungarikumokra”, a versenyelőnyökre való építés. A fejlődés kulcsa ugyanis nem a tökéllátottság, hanem az ún. "kulcsképeségek" ("core competency" vagy "core capability")¹⁴, amelyek „egy adott vállalat vagy társadalom teljesítményét megkülönböztetik versenytársaiktól, az a valami, amit ők jobban tudnak, mint bárki más.... A kulcsképeség az adott társadalom kultúrájának mindennapi, gazdasági arca. Sokkal több, mint képzés, nem kevesebb, mint a társadalom identitásának talpazata. Hiánya magának a kultúrának a minőségét,

¹⁴ Varga György szavaival: a kis, nyitott gazdaságú, tehát a nemzetközi gazdaságba integrálódott országokra jellemző „személyiségi jegy” kialakítása. (Varga György ["Csődfenntartás vagy megújulás"](#) Népszabadság 2009. január 8.).Idézi: Róna, Ld. ott.

relevanciáját teszi kérdésessé”¹⁵, valamint lehetetlenné teszi az offenzív stratégiaalkotást.

8. A fentiek folyamányaként több olyan területet (kulcsképeességet) találunk, amelyek a tárgyidőszakban „erodáltak”, vesztek lehetséges stratégiai erejükből. A Kodály-módszerből Kína és Japán már sokkal többet profitál, a világhírű magyar animációs ágazat akkor roppant össze, amikor a tartalomiparban hatalmas felfutásnak indult az ágazat, Vietnámot, Dél-Kelet-Ázsia „kapuját” gyakorlatilag „elvesztettük”, pedig visszatérően nagy esélyek lettek volna a hídfőállássá építésben. A 19. században megkonstruált és sokáig világszínvonalú és versenyképes középfokú oktatási rendszerünk lemaradni látszik. A tudományos ismeretterjesztés nagy intézményi oszlopai meggyengültek. Stratégiai szempontból mindez csökkenő esélypontokat jelent a társadalmi-történeti esélyek kihasználhatóságában, és nagyobb figyelmet (sajnos nagyobb forrástömeget és profizmust) követel az új esélyek megteremtésekor, ahol már az időelőny (a fürgeség és rugalmasság) válik versenyelőnyé. Az „elmaradt hasznok” számbavétele azonban fájdalmas tett: stratégiai szempontból azt kell keresni, mennyi lehetőség „maradt” még hajdani kulcsképeességek környékén.
9. A modernizációs képesség kulcsfontosságú területe az ún. Wilson-gyémánt által reprezentált, Castells által is népszerűsített „áramlások tere”. A négy aktor, a Kormányzat, a Gazdaság, a Tudomány és a Civil társadalom szereplőit összekötő 6 kommunikációs csatorna közül tartósan deficites a Kormányzat- Tudomány és a Kormányzat-Civil társadalom tengely, valamint a Gazdaság és a Civil társadalom. Ezeken a területeken szinte csak pótcselekvés jellegű lépések történnek.
10. Magyarország az információs infrastruktúra-fejlesztésben is követő pályán mozgott: ahol stratégiai beavatkozási lehetősége nyílt (pl. közösségi tulajdonú üvegszálás

¹⁵ Róna Péter: Felzárkózás vagy bezárkózás Népszabadság, 2009. augusztus 25.

http://nol.hu/velemeney/felzarkozas_vagy_bezarkozas

hálózatok, vagy egységes kormányzati alaphálózat a jelenlegi szimultán rendszerek – NIIF, Sulinet, kormányzati gerinc, Közháló, stb. helyett) ott elmulasztott beavatkozást tervezni.

11. A „fenntartható információs társadalom” szlogenje ugyan megjelent a közgondokodásban és a közigazgatási praxisban (önálló „területi” stratégia is született), de a megindult folyamatok fenntarthatósága nem volt kiemelt szempont, egy-egy induló támogatás, beruházás, „befektetés” hatását nagyban csökkentette, hogy a folytatás akadozott vagy elmaradt, így még a jól időzítve és jól előkészítve induló programok is inkább csak illusztrációs jellegűekké lettek – „ilyesmit is lehetne tenni, ha komolyan akarnánk”.

12. Az *ötlet* → *koncepció* → *kísérleti program (pilot)* → *értékelés* → *kiterjesztett akcióterv* → *széleskörű beavatkozás a tapasztalatok felhasználásával* logikai és cselekvési sor nem tudott az érintett, felelős kormánysszervezetek menedzsment-minimumává válni. Ad hoc vezetői ötletek felülírtak jól előkészített projekteket, átfogó, országos programok pilot-kísérletek nélkül is indultak, koncepciók nem versenyeztek azért, hogy belőlük lehessen pilot, a döntések gyakran esetlegesek és nem iparszerűek voltak, és nem is épültek egymásra.

13. A magyar stratégia-alkotóknak nem sikerült kihasználni az Uniós „magas labdákat”, hogy azok segítségével tudjanak plusz figyelmet és erőforrást rendelni kiemelt területekhez. A lisszaboni stratégia módot adott volna átfogó és nagyvolumenű oktatás-innováció- és tudományfejlesztési programok elindítására, de ezek elmaradtak. Az EU által igényelt 2010 nemzeti akciótervet hazánk nem is készítette.

2. Előretétekintés: szempontok és irányelvek az információs társadalom stratégiai-politikai kezeléséhez 2010 után

A Visszatekintés leíró-értékelő tétéleinek végiggondolása legtöbb esetben egyenesen kirajzolja azokat a háttérszempontokat, szemléleti kereteket, módszertani és szakmai alapfeladatokat, amelyekből megkomponálható egy „sorvezető” a jövő beavatkozás-tervezéséhez. Nem feladatunk, hogy az egyes „domainek”, a jellegadó területek részleteire állításokat tegyünk, javaslataink és normatív felvetéseink az „egészre” vonatkoznak. Célunk az, hogy megjelenítsünk egy új gondolkodást és gyakorlatot a megalapozáshoz szükséges – alábbi – igazodási pontokon keresztül.

1. Diszkurzív jövőkép-alkotás

Újabb, átfogó stratégiaalkotásra nincs szükség, de a mindenkori stratégiák legfájdóbb hiányterületére, a vízió-vezérelt jövőkép-alkotásra nagy figyelmet kell fordítani. Enélkül „fejetlen” lesz bármilyen tervezés, hiányoznak a cselekvéseket és döntéseket szinkronizáló közös jelentések, nehezen alakul ki konszenzus a társadalom és a politika, illetve a különböző politikai erők között. A jövőkép-alkotás akkor sikeres, ha az érintettek közös tetteként születik meg¹⁶. A magyar társadalom – különböző kutatások eredményeivel igazoltan – amúgy is pesszimista, jövőkép-deficites. Egy, **a kulcsképeségekre, a versenyelőny-teremtés esélyére (és akár kockázatot is vállaló éthoszára) épített jövőkép** irányokat mutathat, és még akkor is szervezi a gondolkodást és a tervezést, ha számos elemének megvalósítása „csúszik”, tolódik, ha egyes bátor elképzelések irreálisnak is tűnnek. Sok szereplő közös jövőképe mindig szinergikus hatású, az egyes aktorok saját területek lehetőségei mellett felismerik a másokkal való szinergiateremtésben rejlő előnyöket.

A diszkurzivitás kettős értelmű: a jövőkép megszületése is lehet diszkurzív, erről Web 2.0-ás jelleggel illetve felületeken sok hasznos „input” remélhető, illetve egy átfogó, zárt, rendezett koncepcióként megjelenő jövőképről utólag folyó szenvedélyes viták, értelmezések nyitott világot is jelentheti. A jövőképet kötni kell egyetlen konkrét dokumentumhoz, de szükségtelen, hogy államigazgatási körben szülessen meg. A legjobb minta talán a francia Rapport Théry, a Gerard Théry nevéhez kötődő, a francia információs társadalom jövőjéről szóló vitairat,

¹⁶ Ld. pl. az egész napos ausztrál „jövőkép-derbyt”

amely aztán részben cselekvési vezérfonallá lett, részben olyan szellemi termék, amely folyamatosan „provokálta” a közgondolkodást.

A szervező elvnek tartósan a kulcsképeségek azonosításának és a kulcsképeségek elemzésének kell maradnia. El kell tudni különíteni az **erősödő, a csökkenő és a megteremtendő kulcsképeségek** csoportjait.

2. Lehetséges beavatkozások pool-ja

A stratégiai tervezés korábbi időszakában megszokott moduláris és hierarchikus akcióstruktúra helyett célszerű (a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően) egy **tagolatlan, különböző érettségi, kidolgozottsági és megvalósíthatósági állapotú projektekből álló gyűjtőlistát, „poolt”** képezni, amelyben kisebb-nagyobb projektek elemei tudnak egymás mellé kerülni, kombinálódni, rekombinálódni, amelyhez ötletért, szinergia-lehetőségekért fordulhatnak az érintett szereplők. A poolban nemcsak a „lehetne”, hanem a „kellene” modalitásnak is fontos szerepe van. Minden ötlet, bármely szereplőtől is jön, ebbe a poolba kerülhet bele.

3. Kombinált elv: Ezer apró sikeres lépés és megaprojektek

A korábbi stratégia-percepcióknak voltak erősen messianisztikus elemei: maga „a” nagybetűs Stratégia megoldja a gondokat, ha van jó „Stratégia”, akkor minden van, a Stratégiához majd lehet igazodni – ehhez képest a stratégiák jellegzetesen papíron maradtak, nem valósultak meg. Ezt egyre több ország ismerte fel, és inkább **100-120, makrostruktúra nélküli, kisebb-nagyobb feladat sikeres megvalósításában** kereste az előrelépés útját, mint egy dokumentum-monstrumban. Ez végtelenül fontos elv: nincs stratégiai megváltás, csak szívós aprómunka, nagyon sok kisebb, sikeres program együttes hatása adja a jövőépítés sikerét.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a „pool”-ban ne lenne szükség **átfogó, autópálya-építés nagyságrendű anyagi, szellemi és politikai kihívásra emlékeztető programcsaládokra** is, amelynek ambíciója egy egész társadalmi alrendszerre gyakorolt maradandó (pozitív) hatás. **Tudományos, technológiai, üzleti és kulturális megaprojektek** jelentik a „kopogtatást” a versenyképességi játszmák ajtaján. Ezek képesek maguk mellé szervezni kisebb akciók

tucatjait, tartósan fókuszálják az erőfeszítéseket egyetlen, jól látható, kódolható és támogatható irányba. Az ezernyi sikeres, apró lépés biztosítja, hogy jó irányba haladjanak a „dolgok”, a megaprojektek felgyorsítanak folyamatokat, és versenyelőnyt teremtenek – vagy akut társadalompolitikai problémákat tudnak „átfordítani” offenzív cselekvésbe¹⁷.

A megaprojektek sajátos formája lehet a „lisszaboni hungarikum”. Olyan, eredeti, kísérleti programok definiálása, amelyek beleillenek a (még ha kudarcot is vallott) lisszaboni program fősodrába, így esetleges sikereik apró lökést adhatnának Uniós prioritásokhoz való közelebb kerülésnek – ennek okán Uniós figyelemre, normatív vagy pályázati támogatásra különösen alkalmas projektként mutatható fel, ill. pozícionálható¹⁸. Hasonlóképpen perspektivikusak olyan megaprojektek, amelyek viszonylag kisebb anyagi erőfeszítésekkel, de a globális (online) közösség számára kínálnak/nyitnak lehetőségeket¹⁹.

4. Kormányzati prioritás, „arc”, szupertárca és munkamegosztás

Nem látszik a körvonala annak, hogy karizmatikus politikai vezető vállalni igyekezne a „champion” szerepet. Ezt egyedül az tudná ellensúlyozni, ha sikerülne a tárca-logikán felülemelkedve kormányzati prioritássá tenni az információs társadalom ügyét, és egy átfogó információs társadalom jövőkép elemei szolgálnának „szűrőként” a minisztériumi szintű tervezési folyamatokban is. Evvel párhuzamosan megteremthető és megteremtendő egy

¹⁷ Ilyen megaprojekt volt anno a Sulinet (de már a Sulinet Expressz nem). Megaprojektnek tekinthető az „e-kormányzat kiépítése”. A lehetséges megaprojektek közül íme néhány, példaként:

- *tudás-központú forradalom az állami gondozottaknál: vesztesek és leszakadók helyett nagy hozzáadott értékű tudással rendelkező győztesek „kibocsátása” a gondozás rendszeréből*
- *a „kettős kürtőhatás program”: a tudományban való radikális foglalkoztatottság-növelés és ennek másodlagos hatásai*
- *3D Hungary: a 3D tudásvilágok (animáció, megjelenítés, grafikai tervezés, sejt-mikroszkópia, űr-térképezés, logikai játékok stb.) integrált iparfejlesztési támogatása, inkubációja, exportképességének fokozása, hazai tudáscentrumainak megerősítése*
- *Open Szeged Kezdeményezés: tegyük Szegedet a szabad szoftver és az „Open” gondolat világfővárosává*
- *Folyékony információs társadalom: a vízvagyorra építő átfogó stratégia minden, vízhez köthető kutatási, innovációs, fejlesztési és alkalmazási területre*
- *Roma Tudásvagyon Program: szociális kérdésként való kezelés helyett olyan programok sora, amelyek képesek a meglévő zenei, képzőművészeti, stb. képességeket fejleszteni, és tömegesen értékteremtő folyamatokba csatornázni*

¹⁸ A szegedi szuperlézer-pályázat sikere bizonyítja, hogy ez is lehetséges irány, és mivel a „régii” tagországok nemcsak az intézményi, hanem az elosztási struktúrákban is őrzik pozícióelőnyüket, még tartósan nem kell attól félni hogy kreatív magyar kezdeményezések túltreprezentálttá tennének minket ebben az erőterben.

¹⁹ Ilyen pl. az UNESCO IFAP keretében előkészített *film-örökség restauráló és digitalizáló szolgáltató központ megalapításának és Magyarországra telepítésének terve*, vagy az *információs társadalom építésében érdekelt nemzetközi szervezetek Magyarországra vonzásának és „összetelepítésének” koncepciója*.

„arc”, egy „Mr. vagy Ms. Információs Társadalom”, akihez köthetőek a kormányzati erőfeszítések, aki megszólíthatónak tűnik, aki szimbolizálja az ezirányú erőfeszítéseket.

Amennyiben az autentikus kormányzati szerepvállalás szervezeti kereteit keressük, ma már nem egy önálló (és főleg informatikai ügyekkel foglalkozó) tárca tűnik a normatív megoldásnak, hanem egy olyan integráció (nevezhetjük „szupertárcának is”), ami tartalmazza és koordinálja **az oktatási, az innovációs, a tudományfejlesztési és a kulturális ügyek** szorosan összefüggő rendszeré és intézményi világát. Természetesen emellett más kormányzati hídfőállásokhoz, **szigorú munkamegosztással** lehetne rendelni sarkalatos részfeladatokat: például az **informatikai iparfejlesztést a gazdasági tárcához, a távközlés-és informatikaszabályozást, valamint az e-kormányzati fejlesztéseket a Miniszterelnöki Hivatalhoz**, stb.

5. Információpolitikai rendszerszint felépítése és azonnali mozgásba hozása

Egy önálló tanulmányban²⁰ amellett érvelünk, hogy az információpolitikai rendszerszintnek is egy „szupertárcánál” lenne a legjobb helye.

6. Tudás-infrastruktúra

A fizikai infrastruktúrák mellett rendkívül meghatározó a **szellemi (tudás-) infrastruktúra biztosítása**. Ennek kormányzati szinten a professzionális tudásmenedzsment-megoldások alkalmazása felel meg, de amíg egy átfogó, mindent átjáró tudásmenedzsment-kultúraváltás el nem indul, speciálisan az információs társadalom fejlesztéssel foglalkozók körére vonatkoztatottan kell megálmodni. Ez módszereket, kiválasztást, képzést és továbbképzést, közösen használt tudásbázisokat, horizontális tudáscsere-fórumokat – folyamatosságot, szisztematicitást és autentikációt igényel.

A politikai elit mellett a tudományos, gazdasági és kulturális elit korszerű ismeretei is meghatározóak, itt egyedül a felsőoktatás tűnik olyan keresztmetszetnek, ahol tömeges tudás-átadásra mód nyílik. Ezt remekül szolgálná a 2003-ban elindított Információs

²⁰ Lásd: Az információs társadalom politikáról, új megközelítésben

Társadalom Oktató-és Kutató Csoportok (ITOK) hálózatának továbbfejlesztése (amely egyike a torzóban maradt, pedig erősen perspektivikus támogatási programoknak).

Mind a „politikai”, mind az „akadémiai” szféra tudás-hátországának folyamatos „táplálását és fejlesztését” megfelelő szakmai közösségeknek és formáknak kell tudni végezniük. Megindult, majd leállt a dokumentációs és szakirodalmi fejlesztés (hagyományos és online Információs Társadalom Szakkönyvtár a BME-OMIKK-ban), forrásmorzskákból tartják fenn magukat a szakfolyóiratok (az Információs Társadalom), megállt a Kutatási Jelentés gondozása (amely valamennyi, információs társadalmi szempontból releváns kutatás eredményeit gyűjtötte és tette hozzáférhetővé), és folyamatos „think tank”-jellegű megbízás híján a szakosított kutatóintézet, a BME-UNESCO ITTK is kénytelen olyan kutatási kérdések sorával foglalkozni, amelyek az önfenntartást segítik, ahelyett, hogy folyamatosan a döntéshozókat és az akadémiai közösséget látná el időszerű szakanyagokkal, friss helyzetelemzésekkel, a legjobb nemzetközi gyakorlatok közvetítésével, a diskurzusokat megtermékenyítő új szempontok megjelenítésével. Bármilyen kormányzati entitás bármilyen információs társadalom programjának megalapozásához investálni kell a tudás-infrastruktúrába is.

7. „Szövetségi politika”

Ezidáig nem sikerült felfedezni és kihasználni **a szomszédainkkal való közös fellépésekben és cselekvéstervezésekben** rejlő szinergiákat²¹. Különösen kínálkozik egy partnerségi alapon tervezett osztrák-magyar együttműködés, kiegyensúlyozva nyugati szomszédunk erősödő és stratégiaileg értelmezhető „monarchikus” nosztalgiáit. A Kárpát-medence valamennyi országa egymásra (is) van utalva információs társadalmi jövőjének tervezésekor, együttes fellépésük és munkamegosztásuk sokat tudna egyszerűsíteni bizonyos területeken.

„Befelé” sok elszalasztott lehetőség jellemzi **a Wilson-gyémánt kormány-civil társadalom tengelyét**. Az biztosnak látszik, hogy az Uniós és hazai források elköltésének kevésbé bürokratikus, bizalmon alapuló, gyors és hatékony módszereivel kell felváltani a

²¹ Bár éppen a cseh-magyar-román szuperlézer pályázat sikere mutatja, hogy érdemes ebben gondolkodni.

jelenlegieket, amelyek inkább elidegenítenek és ellehetetlenítik a társadalmi szerepvállalást²².

Megindulni látszott néhány éve az „alacsonyabb szintű információs társadalom stratégiák” sora, elsősorban a RITS-ek (Regionális Információs Társadalom Stratégiák) formulálásával. A valódi organikus szint azonban a településeké: azon kistelepülésektől kezdve (Aparhant, Bóly, stb.), akik maguk igyekeztek a sorsukat a kezükbe venni, azokig a nagyvárosokig, amelyek kulcsképeségeikre építve igyekeznek versenyképessé válni. Az erre leginkább alkalmas nagyvárosok, élükön Budapesttel, azonban rendre tűzoltással és nem stratégiai építkezéssel vannak elfoglalva, így a központi kormányzat számára olyan konstrukciók, ösztönzők és más megoldások maradnak, amelyekkel képesek lehetnek motiválni, majd a kitörési pontok megtalálásához hozzásegíteni az erre nyitott városokat, majd azok programjainak elindítása után is tartós támogatást biztosítani a sikerhez²³.

²² Az „*Információs társadalom civil háza*” – az érintett szervezetek „összeköltöztetése” egy fizikai térbe – megfelelő katalizátornak tűnik egy új szakasz megkezdéséhez (ehhez kész koncepció áll rendelkezésre).

²³ Ilyen törekvés lehet Budapest zenei, matematikai, kreatív „brandje”, vagy Szegednek az „Open Source” gondolat világfővárosává tételét megcélzó kezdeményezése, Eger „élhető tudásvárossá” fejlesztése, a Zsámbék-környéki filmes és kulturális csomópont koncepciója és más programok.